

P A P E R S

d'Educació de Persones Adultes

64

Ferrer i Guàrdia

EDITORIAL

Ferrer i Guàrdia. Tornant-hi a pensar

TEMES A DEBAT

Ferrer i Guàrdia: vida i obra del pedagog català més reconegut internacionalment (Gregori Siles)

Projecció internacional de Francesc Ferrer i Guardia

(Carme Garcia Yeste)

Anarquisme i Educació

(Laura Ruiz Eugenio)

Ferrer i Guàrdia i l'educació de Persones Adultes

(Alfons Formariz)

Vigència de Ferrer i Guàrdia. Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna

(Emili Cortavitarte Carral)

La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia. Per què una fundació

dedicada a Ferrer?

EXPERIÈNCIES

La tertúlia de quarts de sis (Miquel Fort)

CRÒNIQUES

Congrés Internacional de la Dona Gitana: Les altres dones

Declaració gitana de Barcelona 2010 pel compromís

amb les altres dones gitanes

Acte d'homenatge en motiu del centenari del naixement

del poeta Miguel Hernández

Jornades "Los Ayuntamientos y el aprendizaje a lo largo

de la vida. La formación de personas

adultas en el siglo XXI".

Activitats de l'AEPA: Formació de formadors en Alfabetització

RECENSIÓ

Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna. Pere Solà(1978)

PAPERS és una publicació de l'Associació per l'Educació de Persones Adultes (AEPA).
Via Laietana, 41, 1r 1a. 08003 Barcelona.
Telèfon 93 310 7715. Fax 93 310 0547.
E-mail: a.e.p.a@suport.org

COORDINACIÓ: Esther Cañada i Miquel Fort.
EQUIP DE REDACCIÓ: Montserrat Fisas, Alfons Formariz,
Miquel Fort, Maria Padrós, Andreu Pagès, Núria Valls, Esther
Cañada, Laura Ruiz, Cristian Pulido.
EQUIP COL·LABORADOR: José Beltrán, Joana Colom,
Sebastià Poy.
MAQUETACIÓ: José Ángel Borlán.

PVP: 3 euros. **PAPERS** no es responsabilitza necessàriament
de les opinions que continguin els articles signats.
D.L.: B-43630-86
Amb el suport de:

EDITORIAL

- 4 Ferrer i Guàrdia. Tornant-hi a pensar

TEMES A DEBAT

- 5 Ferrer i Guàrdia: vida i obra del pedagog català més reconegut internacionalment (Gregori Siles)
- 10 Projecció internacional de Francesc Ferrer i Guardia (Carme Garcia Yeste)
- 12 Anarquisme i Educació (Laura Ruiz Eugenio)
- 15 Ferrer i Guàrdia i l'educació de Persones Adultes (Alfons Formariz)
- 18 Vigència de Ferrer i Guàrdia. Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna (Emili Cortavitarte Carral)
- 20 La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia. Per què una fundació dedicada a Ferrer?

EXPERIÈNCIES

- 22 La tertúlia de quarts de sis (Miquel Fort)

CRÒNIQUES

- 24 Congrés Internacional de la Dona Gitana: Les altres dones
- Declaració gitana de Barcelona 2010 pel compromís amb les altres dones gitanes
- 27 Acte d'homenatge en motiu del centenari del naixement del poeta Miguel Hernández
- 28 Jornades "Los Ayuntamientos y el aprendizaje a lo largo de la vida. La formación de personas adultas en el siglo XXI".
- 28 Activitats de l'AEPA: Formació de formadors en Alfabetització

RECENSIÓ

- 29 *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Pere Solà (1978)

Ferrer i Guàrdia. Tornant-hi a pensar

Poc més de cent anys després de la mort de Francesc Ferrer i Guàrdia, **PAPERS** d'Educació d'Adults li dedica un número monogràfic. Lectors i lectores podran valorar, a través del diversos articles, la importància històrica de la seva obra i la vigència actual de les línees força del seu pensament. Els temps són, certament i afortunada, ben diferents, però hi ha temes que encara són avui objecte de debat i aspectes de la seva obra i de la seva acció que ens poden interrogar.

Després d'un any en què semblava un tema oblidat o potser amagat, el debat sobre el paper de la religió en la vida social, en les escoles i en l'educació torna a ressorgir. Avui el veiem certament amb molta menys virulència que en l'època de Ferrer i la societat, més laica però potser igualment polaritzable, està més avesada al respecte i a la diversitat. Tanmateix, els falsos dilemes entre religió i

educació, la qüestió del vestit, la presència o no de símbols religiosos, entre d'altres, mostren que encara no ham acabat de superar dogmatismes del passat. L'objectiu comú de tota educació d'assolir els màxims possibles per part de tothom a partir de la identitat cultural pot ajudar a superar els conflictes.

L'escola com a lloc de difusió i promoció de la ciència segueix essent un punt primordial en la formació personal i en el desenvolupament de la societat. Potser la nostra societat, societat del risc al

capdavall, no es mostra tan optimista com en la visió de Ferrer sobre els beneficis que la ciència pot reportar-li i, en tot cas, coneix més bé els riscos que correm amb el desenvolupament tècnic. Però una educació científica segueix essent imprescindible per entendre i participar en el món d'avui i de demà.

On queda encara molt per fer és en la revisió científica de la mateixa educació a tots els nivells. Massa cops s'ha dit amb raó que les propostes educatives no han de ser fruit de les ocurrencies més o menys ben intencionades del dirigent de l'administració o de qui sàpiga vestir o vendre més bé propostes vàcues si no contraproductives.

Hi ha, finalment, aspectes de la vida de Ferrer i Guàrdia que sempre quedaran en la memòria –i en la vergonya- col·lectiva: el tracte de la justícia envers aquest pedagog. La seva mort segueix mostrant la cara més

repressiva d'una societat que també va ser la nostra. Si hi ha, com en tothom, aspectes discutibles en la seva obra i en la seva vida, el seu final ens recorda la por que alguns han tingut i tenen a una educació lliure per a tots i totes, i la seva capacitat d'atacar els que promouen i fan realitat aquesta educació.

En tot cas, un segle després, Ferrer i Guàrdia, el pedagog català més conegut internacionalment, segueix essent una persona amb una obra que val la pena recordar i rellegir. Els articles de **PAPERS** tant de bo ajudin a fer-ho.

Els falsos dilemes entre religió i educació, la qüestió del vestit, la presència o no de símbols religiosos, entre d'altres, mostren que encara no ham acabat de superar dogmatismes del passat

Ferrer i Guàrdia: vida i obra del pedagog català més reconegut internacionalment

Gregori Siles

Introducció

La primera vegada que va venir a Barcelona el pedagog brasiler Paulo Freire, l'any 1987, s'interessà per la figura de Francesc Ferrer i Guàrdia i es preguntà per la manca de solidaritat que va tenir la intel·lectualitat catalana davant la seva execució (Flecha, 2008). Precisament a finals de la dècada de 1980, hi havia obert un debat polític entorn de la recuperació de la seva memòria. L'any 1989, la pedagoga Marta Mata, llavors regidora de l'Ajuntament de Barcelona, promogué la col·locació d'un monument per homenatjar-lo i commemorar els 80 anys de la seva mort, però va ser una decisió que finalment l'alcalde socialista Pasqual Maragall va ajornar, davant l'oposició frontal dels grups municipals de CiU i PP. Maria Aurèlia Campmany, també regidora, es mostraria indignada davant aquesta oposició i ho manifestaria amb aquestes paraules: *Sorprèn que, encara avui, es pugui reproduir a la nostra Ciutat una actitud semblant a la de l'endemà de la Setmana Tràgica, (...) com pot moure avui les vísceres de la Ciutat, la por i l'esperit de venjança?* (1).

En un homenatge que es va fer a Ferrer i Guàrdia, al Saló de Cent de l'Ajuntament, aquell mateix any, Marta Mata lamentava la manca de reconeixement al nostre país del pedagog català amb més projecció internacional.

Perquè aquest és un de tants contrasentits de la nostra història: que l'ideòleg de l'educació, català, més conegut i reconegut fora de Catalunya, sigui poc conegut i menys reconegut a dins, i que no se'l consideri part del moviment pedagògic català (2).

En un parlament posterior en el mateix acte, el historiador Ainaud de Lasarte, retrauria el no catalanisme de Ferrer i la seva manca de coneixements pedagògics, donada la manca d'oportunitats que havia tingut per estudiar. Per aquest, la seva mort era el que li havia donat reconeixement internacional, i no la seva obra pedagògica.

No tenia uns coneixements pedagògics fonamentals, la vida no el va portar a poder estudiar, no tingué l'oportunitat com la que ara nosaltres tenim, i això cal reconèixer-ho. Va ser un promotor, com deia, i un impulsor; però no un gran pedagog. Sense el seu assassinat, la figura de Ferrer i Guàrdia segur que no seria coneguda internacionalment (3).

Sense adonar-se Ainaud de Lasarte donava les claus de la importància de Ferrer i Guàrdia, doncs aquest va lluitar

per una educació en la que tothom tingués les mateixes oportunitats.

Encara que la figura de Ferrer i Guàrdia s'ha anat recuperant durant aquests darrers vint anys, i ara hi ha dos monuments commemoratius a Barcelona i una avinguda amb el seu nom, la seva figura continua causant controvèrsia, com es va veure en les nombroses publicacions i conferències que es van donar l'any passat amb motiu del centenari de la Setmana Tràgica i de la seva mort. Sovint, davant la manca d'arguments contra Ferrer, se li retreuen aspectes de la seva vida personal o del seu caràcter, deixant al marge la seva obra pedagògica i el context social en què va viure, que intentarem breument reflectir aquí.

Trajectòria vital i pedagògica

Francesc Ferrer i Guàrdia va néixer a Alella l'any 1859, en una família de petits propietaris rurals. L'any 1873 marxaria a treballar a casa d'un amic de la família, i comerciant de farina de San Martí de Provençals, que l'introduiria en els cercles republicans de Barcelona. En aquell moment Barcelona estava en ple creixement urbà i poblacional, a Sant Martí de Provençals es construïen fàbriques sense cap ordre i els obrers, la majoria immigrants, malvivien i s'amuntegaven en condicions molt precàries, propagant-se sovint malalties com el còlera i el tifus (Grabuleda, 2004). Molt possiblement aquesta experiència influiria en el jove Ferrer i Guàrdia per interessar-se per idees emancipadores de les classes treballadores i per un higienisme inclusor.

En aquell moment també hi havia una gran agitació política, la I República havia estat proclamada al febrer de 1873, i s'hi havien dipositat moltes esperances perquè el país avançés cap a la democràcia i la millora de les condicions socials, però les múltiples pressions que viuria la República, tant des de la dreta monàrquica, carlista i alfonsina, com des dels grups obrers i petitburguesos que veien com les reformes dels partits progressistes avançaven molt tímidament, acabarien fent caure el règim el desembre de l'any 1874, en un cop d'estat comandat per militars monàrquics. S'iniciaria així el període anomenat de la Restauració (1874-1931), amb el retorn de la monarquia amb Alfons XII, i on, d'inici, hi haurà un retrocés considerable en les llibertats polítiques i socials.

Ferrer en aquells anys, aprofitaria per formar-se de manera autodidacta i aprendria francès per ampliar les seves lectures. Continuava vinculat als cercles republicans en la clandestinitat, fent d'enllaç amb els exiliats mentre treballava com a revisor a la línia de ferrocarril Tarragona-França. A França també

aprofitaria per adquirir aquells llibres que estaven prohibits a l'Estat espanyol. La participació de Ferrer en un cop d'estat republicà, l'obligaria a exiliar-se a París, on entrarà en contacte amb Ruiz de Zorrilla, principal líder republicà a l'exili, que tindrà una gran influència sobre ell. Ruiz de Zorrilla durant el sexenni revolucionari (1868-1874), havia passat de defensar la monarquia parlamentària d'Amadeu de Savoia al republicanisme més radical (Canal, 2000), i, sent ministre del govern, havia establert la llibertat d'ensenyament, potenciant els corrents de renovació pedagògica que sorgien com alternativa a l'educació religiosa. Una de les primeres víctimes de la restauració va ser precisament la llibertat de càtedra i ensenyament que quedava supeditada a la religió amb el decret de 1875 del ministre Orivio (4). Ruiz de Zorrilla era també el Gran Mestre de la lògia del Gran d'Orient a Espanya, i introduiria a Ferrer a la maçoneria.

Ferrer i Guàrdia a París, entrarà en contacte amb una xarxa revolucionària i intel·lectual europea que tenia el seu centre a la capital francesa. Entre les personalitats més destacades que coneixerà i influiran en el seu pensament i posterior obra pedagògica, hi haurà els anarquistes Sebastian Faure, Charles Malato, així com l'anarcocomunista Pior Kropotkin que residia a Londres, el geògraf i naturalista Élisée Reclus, el pedagog Paul Robin que desenvolupa el concepte d'educació integral que unia formació laboral i intel·lectual. Una xarxa activa, que, per mitja de la premsa escrita, entrava en contacte amb els sindicats nacionals, i era capaç de crear un opinió pública i generar mobilitzacions i campanyes internacionals contra determinades accions de l'estat, com a l'any 1894 amb el procés de Montjuïc i l'any 1906 i el 1909 en defensa de Ferrer i Guàrdia. També en aquells anys coneixeria Alejandro Lerroux, un jove polític republicà radical amb qui mantindria un vincle d'amistat fins la Setmana Tràgica.

La dècada de 1870 a Europa va representar la de la progressiva separació de la tutela política de les masses treballadores i grups subalterns de la burgesia liberal. Fets com la Comuna de París, la I Internacional, o el mateix Sexenni Revolucionari a l'Estat espanyol (1868-1874) ho van evidenciar. Una part de la burgesia havia assolit els seus objectius polítics i socials i deixa de ser revolucionària, a la vegada que els moviments socials del poble prenen consciència com a força política de què la seva emancipació també pot donar-se al marge de la burgesia lliberal (Hobsbawm, 1998), sent l'anarquista Bakunin un dels principals difusors d'aquesta idea (Álvarez, 1991). Ferrer i Guàrdia viu de ple aquest moment, que es reflecteix en el seu pensament que va des del liberalisme progressista a l'anarquisme, que s'accentua a mesura que passen els anys.

A França també donaria classes d'espanyol i va redactar un manual per el coneixement d'aquesta llengua. L'any 1901 gràcies a una herència, que rebria d'una alumna francesa, crearà a Barcelona l'Escola Moderna, al carrer Bailén en el barri de l'Eixample, un centre d'educació primària on aplicaria tot el coneixement adquirit en els darrers anys, basat en una educació científica i racionalista, a partir de les obres dels autors més reconeguts, i destinada al servei de la societat.

Ferrer i Guàrdia partia d'un concepte de coeducació interclassista, influència de la seva pertinença a la maçoneria (Solà, 2004), mitjançant el qual la convivència a l'escola d'alumnat de diferents grups socials serviria per anar superant les desavinences i desigualtats entre ells. Establia així, el pagament de la quota escolar de manera gradual, segons la riquesa de les famílies, perquè alumnat de totes les classes social hi pogués assistir. Aquest mateix concepte de convivència

Ferrer i Guàrdia partia d'un concepte de coeducació interclassista mitjançant el qual la convivència a l'escola d'alumnat de diferents grups socials serviria per anar superant les desavinences i desigualtats entre ells

interclassista era el que havia tingut Idelfons Cerdà, 50 anys abans, en la planificació de l'Eixample, un barri on en les mateixes mansanes de cases havien de conviure persones de diferents condicions socials i així, amb el mutu coneixement, se superaria la conflictivitat social. Però aquest ideal va ser esborrat per l'especulació dels grans propietaris i constructors (Ealham, 2005), i allà on es crea l'Escola Moderna a l'any 1901 és un barri habitat per una majoria de classe mitjana i alta (Oyón, 2008), un fet que no ha deixat de crear controvèrsia entre els historiadors. J. Connelly (1972) considera que era una escola per educar una elit de la classe mitjana que dirigiria els obrers, un argument que encara sosté avui dia la historiadora Teresa Abelló (2009) afirmant que el que va fer Ferrer és *recollir línies educatives que ja existien a Europa per oferir-les en escola per a la classe mitjana-alta. completament al marge de les societats obreres* (p.17). P. Solà però (1978), dirà que Ferrer comptava amb què el mètode s'estendria als mitjans obreristes i és el que realment va succeir, sent l'escola del carrer Bailén una excepció com a escola interclassista, mentre pràcticament totes les escoles racionalistes que s'obriren posteriorment, inspirades en la de Ferrer, serien de caràcter classista i obrer, sent aquest grup social l'únic que recollirà el seu llegat educatiu davant la falta de necessitat de les classes burgeses de barrejar-se en els grups socials desfavorits. P. Solà (2009) també replicarà contundentment Teresa Abelló:

Qui cregués que l'Escola Moderna va ser un projecte educatiu al marge dels treballadors i del sindicalisme, no hauria entès res del capítol de la història de l'educació catalana que es tení de sang per l'execució de Ferrer i Guàrdia, tal 13 d'octubre fa un segle. Seria portar més confusió i soroll on hi ha d'haver anàlisi i reconeixement (p.12).

Ferrer crearà una escola privada, per així tenir les mans lliures per desenvolupar el seu projecte pedagògic, però la seva vocació és pública, oberta a col·laborar amb les organitzacions obreres, republicanes, ateneus, i entitats disposades a la transformació social. Rebutja tant l'escola privada religiosa, com l'escola estatal pública, sent molt crític amb el model laic francès del que dirà que l'Estat ha substituït Déu, defensa una educació neutral, basada en el coneixement científic social i natural, no sotmesa a creences, ni supeditada a una causa que limita la formació de persones lliures. En aquest aspecte de fer una escola pública, entenent com a pública que està oberta a la societat, s'oferiran conferències dominicals, per a l'alumnat i els seus familiars i tothom que volgués assistir, i on es tractaven temes històrics, mèdics, socials, sobre els invents, eugènics, amb qüestions tan actuals avui dia com mostrar les evidències científiques dels problemes que a la salut ocasiona el tabac (Barcelona, 31 de desembre. *Boletín de la Escuela Moderna*, núm. 3). Ferrer i Guàrdia defensava un higienisme inclusor, basat en principis científics d'higiene i salubritat davant d'altres concepcions de l'època que concebien que moltes malalties eren provocades per la degeneració de la raça. L'higienisme inclusor veia que les malalties afectaven en major mesura els grups més desfavorits, eren provocades per les desigualtats, les males condicions de vida i la manca d'hàbits eugènics, i des de l'escola, educant en aquests hàbits, es podien combatre les malalties (5).

L'Escola Moderna propugnarà la coeducació de ambdós sexes en igualtat. Ferrer considerarà que la humanitat no estarà complerta fins que els homes i les dones no estiguin en plena igualtat, lamentant l'exclusió social i educativa que han patit les dones al llarg de la història. La coeducació era un aspecte que defensaven molts moviments de renovació pedagògica de l'època i era on trobaven més resistències per part de l'església i de sectors conservadors de l'Estat (6). Les dones eren un factor clau perquè qualsevol moviment de canvi triomfés, la seva participació en els moviments revolucionaris des de finals del XVIII havia estat decisiva i la seva exclusió política també havia estat un factor de fracàs d'aquests moviments (7). Ferrer i Guàrdia, a més de per convicció igualitària, era conscient d'això, en un moment que, a la mateixa Barcelona, les dones cada vegada tenien més protagonisme en les reivindicacions socials (Kaplan, 2003), i sabia que perquè els canvis transcendissin no se les podia deixar de nou al marge.

Ferrer també proposava un aprenentatge "sense premis, ni càstigs", com molts altres moviments de renovació pedagògica del moment, amb una doble vessant, per un costat

vindria a ser el que avui diríem una avaluació contínua durant el curs, i no limitada al resultat d'un examen i, per un altre, tenia una clara orientació a un aprenentatge al llarg de tota la vida, perquè una avaluació no condicionés el futur d'una persona.

L'impacte de l'Escola Moderna va ser molt gran i en pocs anys hi havia 147 sucursals a la província de Barcelona, i arreu del l'estat espanyol (Madrid, Sevilla, Cadis, València, entre altres), així com a Portugal, Sao Paulo, Lausana y Amsterdam (González, et al. 2008). Els centres creats a l'Estat espanyol serien tots de classe obrera, sent aquest l'únic grup social, com ja hem dit, que en aquells moments recolliria el seu llegat. L'Escola Moderna també desenvoluparia una obra editorial, amb la publicació del *Boletín de la Escuela Moderna*, on s'informava de l'actualitat de l'escola i on també apareixen articles de pedagogs llibertaris com Paul Robin i Élisée Reclus, i s'editaven manuals escolars, llibres d'història, sociologia, pedagogia, medicina, d'autors com Koprotkin, Malato, Jean Grave, i Odón de Buen, entre altres (Solà, 1978). També Ferrer, paral·lelament i des de l'any 1901, participava en l'edició del diari *La Huelga General*, publicació dirigida a conscienciar la classe obrera en la lluita revolucionària, on escriuria articles amb el pseudònim de *Cero*.

L'any 1906, l'Escola Moderna serà clausurada a causa de l'atemptat frustrat contra Alfons XIII, perpetrat pel bibliotecari de l'Escola Moderna, l'anarquista Mateo del Moral, el dia de les núpcies reials a Madrid al pas de la comitiva, i on van morir 29 persones del públic assistent. L'autor es va suïcidar abans de ser detingut però el vincle amb l'Escola va fer que Ferrer fos empresonat, encara que no tenia res a veure amb l'atemptat. Però Ferrer i Guàrdia aconseguiria ser absolt un any després, gràcies a una campanya nacional i

internacional de pressió al govern, tant de premsa com amb manifestacions al carrer, finançada pel mateix Ferrer i dirigida pels seus amics Alejandro Lerroux i Malato. De fet, aquest atemptat i la campanya internacional, serien una de les causes que portarien Ferrer i Guàrdia a la mort dos anys després. La xarxa internacional, que era capaç de generar un opinió pública contra un país i desprestigiar-lo, era massa perillosa per ser consentida tant per part de l'Estat espanyol com pel francès i, com a mesura de força, no la tornarien a deixar influir l'any 1909 (Solà, 2004). Malgrat l'absolució,

Ferrer no podria tornar obrir l'Escola Moderna, i dedicaria els seus esforços a difondre la pedagogia racionalista internacionalment, creant *La lliga per l'educació racional de la infància*, amb seu a París, acompanyada de la publicació *L'Ecolé Renovée*.

Rebutja tant l'escola privada religiosa, com l'escola estatal pública, defensa una educació neutral, basada en el coneixement científic social i natural, no sotmesa a creences, ni supeditada a una causa que limita la formació de persones lliures

Arran de la revolta social de la Setmana Tràgica a Barcelona, l'any 1909, i encara que Ferrer i Guàrdia no va tenir cap implicació directa amb els fets, va ser detingut com a màxim responsable. Una altra vegada s'activaria una campanya de solidaritat internacional per al seu alliberament, però aquesta vegada el govern espanyol, presidit pel conservador Antonio Maura, no cediria. Jutjat per un tribunal de guerra, acusat pels membres del partit radical, partit que dirigia el seu amic Lerroux, com una manera d'eludir la seva responsabilitat davant un fets que en part havien incitat amb la seva demagogia revolucionària, Ferrer seria condemnat a mort i executat al fossar del castell de Montjuïc. La gran repulsa internacional que ocasionaria la seva mort i el desprestigi que va representar per l'estat espanyol, van fer que el rei Alfons XIII obligués Antonio Maura a dimitir de la presidència.

Un dels pocs intel·lectuals que va demanar que no fos executat Ferrer i Guàrdia va ser el poeta Joan Maragall, amb l'article "La ciutat del perdó" que va ser censurat per Prat de la Riba, cap de la conservadora Lliga regionalista, impedit-ne la publicació. El polític conservador s'excusà així al poeta:

La repercussió dels successos que l'anarquisme internacional organitza arreu el món amb motiu de l'execució d'en Ferrer, i la salva de bombes que han coincidit a Barcelona, produeix un estat d'opinió que fa impossible i contraproduent en el moment actual publicar el seu article (Benet, 1965: 163).

Era aquell ambient de venjança, que hem vist com recordava 80 anys després l'escriptora Maria Aurèlia Campmany.

A l'any 1912 es publica un llibre pòstum de Ferrer, *L'Escola Moderna*, on es recollia l'experiència de l'escola, amb la seva orientació i influències pedagògiques. El seu llegat pedagògic seria immediatament recollit per l'anarquisme, la CNT, en el seu congrés fundacional, l'any 1910, adoptant com estratègia educativa la pedagogia racionalista. Mestres que passaren per l'Escola Moderna com Joan Puig Elies i Pau Vila desenvoluparien els seus projectes pedagògics racionalistes com L'Escola de la Natura del Clot i L'Escola Horaciana, altres com Albano Rossell difondran l'educació racionalista en molts escrits. També nombrosos ateneus i centres llibertaris actuaran seguint la seva pedagogia. La dictadura franquista acabaria amb totes les experiències derivades de l'Escola Moderna, i la memòria de Ferrer no és començaria a recuperar fins la transició i gràcies sobre tot a Pere Solà, la persona que millor ha historiat la seva vida i obra.

L'any passat, parlant amb el historiador de l'educació Josep González Agàpito, em deia que el problema entorn a Ferrer és que la polèmica monopolitza el debat i fa ombra a tot el llegat de la pedagogia llibertària. Acabà dient-me, que ara que s'ha anat recuperant la figura de Ferrer i Guàrdia, caldria anar recuperant tota la riquesa d'autors i experiències pedagògiques llibertàries i populars que es van donar per tota Catalunya. Tot un repte, que queda obert per a la història de l'educació dels pròxims anys (8).

Gregori Siles.
Departament de Teoria i Història de la
Educació de la Universitat de Barcelona

NOTES

1. Acta del ple de l'Ajuntament de Barcelona de 12 de setembre de 1989. *Actualitzar l'acord plenari, de 9 de setembre de 1931, per erigir un monument a la memòria de Francesc Ferrer i Guàrdia; i facultar l'Alcaldia per a l'execució del present acord*. Fundació Ferrer i Guàrdia. <http://www.laic.org/cat/fig/monument/1989.htm> (Revisat, gener de 2011)
2. Barcelona a Francesc Ferrer i Guàrdia. 80è. Aniversari, 13 d'octubre 1909 - 13 d'octubre de 1989. Discursos pronunciats al Saló de Cent el 13 d'octubre de 1989 en homenatge a Ferrer i Guàrdia. <http://www.laic.org/cat/fig/salocent/salocent.htm>. (Revisat, gener de 2011)
3. *Ibid.*
4. Circular del Ministro de Fomento (Orivio), (26 de febrer de 1875). Legislación histórica y documentos sobre educación en España. Universidad de Sevilla. http://personal.us.es/alporu/legislacion/circular_orovio_1875.htm#texto (revisat, gener de 2010)
5. Sobre les diferents vessants de l'higienisme: Nash, M. (1985): Aproximación al movimiento eugénico español: El primer curso eugénico español y la aportación del Dr. Sebastian Recasens. *IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana*, Poblet, 1.
6. El pressupost de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona de l'any 1908, presentat per la majoria republicana al consistori, proposava la construcció de quatre escoles públiques de primària, amb una pedagogia molt influenciada pels moviments de renovació pedagògica. En aquestes escoles es plantejava la coeducació i la neutralitat religiosa, dos factors que van topar amb la resistència dels sectors catòlics més conservadors i finalment el governador civil va derogar tot el pressupost (De la Arada, 2008).
7. Sobre el paper de les dones a les revolucions: Kelly, L. (2004). *Las mujeres de la revolución francesa*. Buenos Aires: Vergara. McPhee, P. (2007). *La Revolución Francesa, 1789-1799: una nueva historia*. Barcelona: Crítica. Diamond, D. J. (Ed.). (1998). *Women and revolution: Global expressions*. The Netherlands: Kluwer Academic.
8. El treball que ha donat peu a la realització d'aquest article, ha estat possible mitjançant l'ajut de l'ARCE (Agrupació de Recerca en Ciències de l'Educació) de la Universitat de Barcelona al Grup de Recerca en Educació Superadora de Desigualtats.

Bibliografia

- Abelló, T (2009, agost). *Entrevista a Teresa Abelló*. Revista Carrer 112. Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona. Quan els barris van cremar. La Setmana Tràgica i l'assassinat de Ferrer i Guàrdia (1909-2009). 17.
- Álvarez, J. (1991). *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*. Madrid: Siglo veintiuno.
- Avilés, J. (2006). *Francisco Ferrer y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*. Madrid: Marcial Pons.
- Benet, J. (1965). *Maragall i la Setmana Tràgica*. Barcelona: Edicions 62.
- Canal, J. (2000). Manuel Ruiz Zorrilla (1833-1895): De hombre de Estado a conspirador compulsivo. A Isabel Burdiel y Manuel Pérez Ledesma ((Eds.), *Liberales, agitadores y conspiradores. Biografías heterodoxas del siglo XIX*. Madrid: Espasa Biografías (pp. 267-299).
- Connelly, J. (1972). *La Semana Trágica: Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España, 1898-1912*. Barcelona: Ariel.
- De la Arada, R. (2008). El pressupost de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908: un referent pedagògic. *Temps d'educació*, 34, 241-250.
- Ealham, C. (2005). *La lucha por Barcelona: Clase, cultura y conflicto, 1898-1937*. Madrid: Alianza.
- Flecha, R. (2008). Heartless' Institutions: Critical Educators and University Feudalism. *International Journal of Critical Pedagogy*, 1 (1), 1-6.
- Ferrer Guàrdia, F. (1990). *L'escola Moderna: explicació pòstuma i abast de l'ensenyament racionalista*. Vic: EUMO. (v.o. 1912).
- González, J., Marquès, S., Mayordomo., A, i Sureda., B. (2002). *Tradicció i renovació pedagògica 1898-1939, Història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Abadia de Montserrat.
- Grabuleda, C. (2004). Indústria, salut i condicions de vida. Apunts sobre el primer liberalisme en un entorn urbà (Barcelona 1820-1920). *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 15, 217-228.
- Hobsbawm, E. J. (1998). *La era del capital, 1848-1875*. Barcelona: Crítica.
- Oyón, J. L. (2008). *La quiebra de la ciudad popular: Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*. Barcelona: Serbal.
- Kaplan, T. (2003). *Ciudad roja, período azul: Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso*. Barcelona: Península.
- Solà, P. (1978). *Francesc Ferrer i Guàrdia i L'Escola Moderna*. Barcelona: Curial.
- Solà, P. (1980). *Educació i Moviment llibertari a Catalunya (1901-1939)*. Barcelona: Edicions 62.
- Solà, P. (2004). El honor de los estados y los juicios paralelos en el caso Ferrer Guardia. Un cuarto de siglo de historiografía sobre la «Escuela Moderna» de Barcelona. *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 24, 49-75.
- Solà, P. (2009, setembre). *Ferrer i Guàrdia cent anys després*. A Carrer 113. Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona, 12.

Projecció internacional de Francesc Ferrer i Guàrdia

Carme Garcia Yeste

El projecte pedagògic de Ferrer i Guàrdia: L'escola Moderna

Durant el mes d'agost de 1901, al número 70 del carrer Bailén de Barcelona, es va obrir la primera escola que es proposava transformar radicalment l'experiència pedagògica del moment. Les classes es van iniciar el 8 de setembre del mateix any amb 30 alumnes (12 nenes i 18 nens).

Quan Francesc Ferrer i Guàrdia va iniciar el seu projecte pedagògic de l'Escola Moderna, l'Estat Espanyol es trobava en uns moments en els que començava una ràpida davallada dels partits "turnantes" de la restauració monàrquica, substituïts a Catalunya pels partits nacionalistes i republicans. Paral·lel a aquesta situació, també es percebia un ascens de la dreta conservadora nacionalista (encarnada en la Lliga Regionalista de Prat de la Riba i Cambó i una part de la burgesia).

El naixement d'aquest projecte pedagògic es situa en el moviment de renovació pedagògica que va sorgir a principis de segle i que va continuar desenvolupant-se al llarg de tot el primer terç de segle a Catalunya.

La idea que va moure en tot moment la creació de l'Escola Moderna era fer un projecte obertament superior de la mediocritat intel·lectual, de les limitacions existents fruit de la superstició i de l'autoritarisme i de les carències higièniques i materials que dominaven el marc educatiu de l'Estat Espanyol d'aquell moment, tant de les escoles públiques com de les privades i religioses. Les característiques principals del projecte van respondre a recollir aspectes anarquistes, laïcistes i francmaçons, relacionats amb el que es va anomenar escola nova, entre altres (Solà 1980)

L'experiència es va aturar a l'Estat Espanyol quan al 1906 es va relacionar Ferrer i Guàrdia amb l'atemptat que Mateu Morral (bibliotecari de l'Escola Moderna) va fer el dia de la boda del rei Alfons XIII i la princesa Victòria Eugènia. Va ser detingut per ser considerat còmplice del mateix. Però, final-

ment, el 12 de juny de 1907, i degut a la manca de proves, es va absoldre a Ferrer i Guàrdia dels càrrecs dels que havia estat acusat. La declaració d'innocència va ser un contratemps per tots aquells que volien explotar la situació per poder fer desaparèixer Ferrer i Guàrdia.

Més greus repercussions van tenir per al propi projecte educatiu, ja que el mes següent de l'atemptat frustrat de Mateu Morral, es va tancar l'Escola Moderna de Barcelona mitjançant l'Ofici de l'Inspector de Primera Ensenyança de Barcelona, Federico López. L'ofici portava la data de l'1 de juliol de 1906 i s'hi al·legaven una sèrie d'irregularitats de tipus legal, per exemple, s'invocava que no s'havia tingut en compte (com en moltes altres escoles de Barcelona) el Reial Decret de l'1 de juliol de 1902, on es deia que era imprescindible posseir el títol de mestre per poder obrir una escola. Els intents per obrir noves Escoles Modernes acabaven en fracàs. Les raons que es donaven per denegar el permís eren molt variades: que la documentació era incompleta, que els sol·licitants eren menors d'edat, que algun document era erroni, etc.

La internacionalització de l'Escola Moderna

Des de l'obertura de la primera escola a Barcelona, es van obrir altres centres educatius en consonància amb els valors d'aquests primer centre. L'any 1906 ja existien 36 escoles modernes amb més de mil alumnes.

Quan al 1906 van tancar l'Escola Moderna, després de la inculpció de Ferrer i Guàrdia en l'intent de regi-

cidi, el pedagog va marxar cap a França, on va continuar amb la seva tasca pedagògica. Va crear la *Lliga Internacional per a l'Educació Racionalista de la Infància*. Aquesta Lliga va ser un referent clau per la internacionalització de l'experiència pedagògica i del propi Francesc Ferrer i Guàrdia tant a Europa com Amèrica.

Entre altres actuacions que va realitzar per continuar estenent les seves idees pedagògiques, trobem la fundació de

La idea que va moure en tot moment la creació de l'Escola Moderna era fer un projecte obertament superior de la mediocritat intel·lectual, de les limitacions existents fruit de la superstició i de l'autoritarisme i de les carències higièniques i materials que dominaven el marc educatiu de l'Estat Espanyol

PAPERS

d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

10

TEMES A DEBAT

revistes com *L'École Renovée* publicada a Brussel·les i Amsterdam i *La Scuola Laica* a Roma. La Lliga i les publicacions promogudes, van tenir un especial ressò a països com França, Itàlia i Bèlgica.

Especialment després del primer procés del 1906 i de la seva mort, es van crear comitès, grups, lligues i federacions de defensa del projecte de Ferrer i d'una educació racionalista. Alguns dels exemples van ser: *Comité Pro-Ferrer de Buenos Aires* (1907), la *Solidaridad de Obreros Sastres de Montevideo* (1907), la *Federación Paraguaya del Librepensamiento* i la *Liga de los Derechos del Hombre de Asunción* (1909). A Nord-Amèrica van sorgir diverses lligues, especialment a Nova York

entre altres ciutats importants: *Francisco Ferrer Association* (1910) o el *The Spanish Pro-Revolution Committee of New York* (1910). A Nova York es va crear la primera Escola Moderna (Modern School) l'any 1911. Entre 1910 i 1960, els anarquistes nord-americans van establir més de 20 escoles basades en el projecte de l'Escola Moderna. Un projecte on van participar autors i autores com Emma Goldman, Margaret Sanger, Will i Ariel Durant, els Bellow, Man Ray i Rock-Well Kent. Tot i que l'Associació d'Escoles Modernes de Nordamèrica es va dissoldre el 1950, va donar un bon ferment educatiu renovador dels anys 60 animat per Paul Goodman i A.S. Neill (fundador de *Summerhill*), moviment també recolzat per ideòlegs com l'austriac Ivan Illich.

A nivell pedagògic va ser Celestí Freinet qui va desenvolupar i sistematitzar millor les idees de Ferrer i Guàrdia, mitjançant la creació a França de la *Cooperativa de l'Ensenyament Laic* i de *L'Escola Popular Moderna*. La Guerra Civil va acabar amb aquesta experiència potenciada per Puig Elias (deixeble de Ferrer i Guàrdia) a Espanya i d'altres realitats com l'escola unificada, l'escola activa o l'escola lliure.

Juntament amb aquestes accions, l'Escola Moderna es va dedicar a editar llibres de text que varen servir per difondre les idees pedagògiques que, unides a les publicacions que Ferrer va potenciar a França i Bèlgica, van ser determinants en la internacionalització de les idees de l'Escola Moderna.

La mort de Francesc Ferrer i Guàrdia no va suposar la mort del seu projecte pedagògic que ha continuat influenciant la nostra educació, plantejant-nos preguntes com ara saber per què cal educar i quin sentit té l'educació

La mort de Francesc Ferrer i Guàrdia

Un altra de les mostres més representatives del fort impacte que Ferrer i Guàrdia havia tingut a nivell internacional, es va produir durant el procés judicial que el va condemnar a mort pels fets de la Setmana Tràgica.

L'acusació sense proves cap a Ferrer i Guàrdia, d'haver estat el principal

instigador de la revolta que va derivar en la Setmana Tràgica i la passivitat dins del propi Estat Espanyol en la defensa del pedagog, va aixecar la indignació a diferents països del món. Es va organitzar una campanya mundial de solidaritat amb ell que va provocar una onada de moviments de protesta i repulsa internacional. París i diverses ciutats franceses, Roma, Milà i altres italianes, Budapest, Lisboa i ciutats americanes van ser l'escenari de manifestacions multitudinàries. I, fins i tot en algunes ciutats, els treballadors i treballadores decretaren vagues i boicots de mercaderies espanyoles.

La mort de Francesc Ferrer i Guàrdia no va suposar la mort del seu projecte pedagògic que ha continuat influenciant la nostra educació, plantejant-nos preguntes com ara saber per què cal educar i quin sentit té l'educació (Coromines, 2003).

**Carme Garcia Yeste.
Departament de Pedagogia.
Universitat Rovira i Virgili.**

Bibliografia

Ateneu Enciclopèdic Popular (1991) *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Barcelona: Ateneu Enciclopèdic Popular.

Coromines, A. (2003) Ferrer i Guàrdia, un pedagog del segle XXI, a *Espai de Llibertat*, 30, segon trimestre 2003.

Solà, P. (1980) *Educació i moviment llibertari a Catalunya*. Barcelona: Llibres 62.

Solà, P. (1978) *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*. Barcelona: Curial.

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

11

Anarquisme i Educació

Laura Ruiz Eugenio

No sóc verdaderament lliure fins que tots els éssers humans que m'envolten, homes i dones, siguin igualment lliures.
Mijaíl Bakunin

La finalitat de l'anarquisme és fer les persones lliures en una societat igualitària que supera les relacions que es basen en el poder i la dominació, a través del suport mutu, la reciprocitat i el cooperativisme. Aquesta societat lliure i igualitària l'han de crear les pròpies persones a través de mitjans coherents amb la seva finalitat, és a dir, a través de mitjans llibertaris basats en la igualtat i la llibertat i no a través d'estructures que estableixin i decideixin cap a on s'han de dirigir les persones.

Perquè això sigui possible, l'educació és fonamental perquè fa les persones conscients de les seves pròpies habilitats i capacitats, permetent que siguin les protagonistes de la transformació de les seves pròpies vides i de la societat. Bakunin afirma que la llibertat no és un fet aïllat sinó que es fa possible a través de la reflexió mútua, una reflexió que no exclou sinó que crea aliances entre totes les persones pel fet de ser éssers humans, que és el que ens fa ser iguals (Bakunin, 1997).

L'anarquisme entra a l'Estat espanyol a finals del segle XIX amb l'arribada de representats de l'Associació Internacional dels Treballadors que estaven del costat de Bakunin. El moviment anarquista molt ràpidament va arrelar entre la població obrera, tant urbana com rural. En algunes zones, entre elles Catalunya, el moviment obrer va ser en la seva majoria anarquista.

L'educació al moviment llibertari i l'herència de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia

Partint de la concepció de societat igualitària i lliure de l'anarquisme, per al moviment llibertari a Catalunya, igual que a la resta de l'Estat espanyol, una de les prioritats va ser l'educació i la formació cultural dels obrers i les obreres, per contribuir a superar l'alt índex d'analfabetisme entre la classe treballadora. Per tant, la tasca educativa que es va dur a

terme des del moviment llibertari no es realitzava simplement pel plaer del saber, ni com a satisfacció personal, sinó que era un dels elements fonamentals en la lluita social vers l'emancipació dels obrers i les obreres. Les iniciatives i activitats que es van organitzar a través dels ateneus, sindicats i escoles eren innumerables, així com la gran varietat de diaris i publicacions sobre temes socials, polítics i culturals destinats als obrers i les obreres.

Una de les aportacions més significatives des de la pedagogia llibertària va ser l'Escola Moderna creada per Francesc Ferrer i Guàrdia. L'Escola Moderna no només va ser una millora del sistema educatiu de l'època, limitat i esbiaixat pels interessos de la classe dominant i per un fort clericalisme, sinó que va significar també un gran avenç per a l'educació en tot el món, ja que amb aquesta experiència es va sistematitzar un model que recollia les més importants aportacions de la pedagogia racionalista. L'Escola Moderna i Ferrer i Guàrdia ha estat, fins ara, l'escola i el pedagog de més rellevància internacional que ha donat l'educació a l'Estat espanyol.

L'Escola Moderna no només es va dedicar a l'educació dels nens i les nenes sinó que també es va dedicar a l'educació de la comunitat, organitzant una sèrie de conferències dominicals obertes tant als alumnes com a les seves famílies i a qualsevol persona que hi

volgués participar (Ferrer i Guàrdia, 1976).

Després de l'Escola Moderna, la pràctica cultural llibertària s'imbueix de l'esperit ferrerista de les escoles racionalistes i es desenvolupa, fonamentalment, a través dels nombrosos ateneus distribuïts per tota la geografia espanyola, des de les grans zones urbanes, fins els pobles més remots. En els seus ateneus i centres disposaven de biblioteques, organitzaven conferències sobre temes diversos (socials, naturistes, educació sexual), grups de teatre populars, que tenien molt d'èxit, així com des de cursos d'alfabetització a cursos d'esperanto. El seu propòsit era, en definitiva, es-

L'anarquisme entra a l'Estat espanyol a finals del segle XIX amb l'arribada de representats de l'Associació Internacional dels Treballadors que estaven del costat de Bakunin

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

12

TEMES A DEBAT

tendre el racionalisme, entenent-lo com a sobirania de la raó enfront de la fe i l'autoritat. Al mateix temps, tractaven de fer de tota persona treballadora una intel·lectual (Flecha et al., 1988).

El fet d'ensenyar a llegir i a escriure els obrers i les obreres suposava capacitar-los socialment i culturalment, per tant, era un acte revolucionari en sí. Per aquesta raó, mestres ambulants que anaven pels pobles realitzant aquesta tasca van ser perseguits i encarcerats, com va ser el cas d'Abelardo Saavedra. Als ateneus, a les escoles, a les revistes els anarquistes intentaven comunicar un entusiasme pel món, un missatge que el món estava

allà perquè els obrers i les obreres l'exploressin i que no era exclusivament l'àmbit de la seva opressió quotidiana. S'animaava les persones a qüestionar-se el seu entorn, a valorar les seves experiències i les seves percepcions i a aprendre els uns dels altres en un ambient de suport mutu i cooperació (Ackerlberg, 2000).

El moviment de Dones Lliures, en el marc del moviment llibertari, va tenir molt present el llegat que va deixar Ferrer i Guàrdia. Dones Lliures estava format per dones obreres i camperoles i, del 1936 al 1939, va aconseguir mobilitzar més de 20.000 dones per a superar el que elles anomenaven la triple esclavitud de la dona obrera, esclavitud pel fet de ser dona, esclavitud com a obrera i esclavitud per no haver pogut accedir a l'educació. Des d'aquest moviment es van crear escoles i activitats formatives per a les dones per tota la zona fidel a la República. Des del moviment de Dones Lliures es prioritzaven classes d'alfabetització però no només això sinó que treballaven perquè les dones obreres poguessin accedir als coneixements necessaris en la societat d'aquella època per a la seva plena participació. Amb aquesta finalitat les Dones Lliures van crear el Casal de la Dona Treballadora a Barcelona. A l'octubre de 1937 a la revista Dones Lliures anunciaven cursos de: *Classes elementals (analfabetes i tres graus): llegir, escriure, nocions d'Àritmètica, Geografia, Gramàtica, fenòmens naturals; Classes complementàries de l'ensenyança elemental: Història Universal, Francès, Anglès, Rus, Mecanografia i Taquígrafia; Classes complementàries professionals: Infermeres, puericultores (amb les corresponents pràctiques en hospitals i llocs adequats), peritatges (Mecànica, Electricitat, Comerç), Costura, nocions d'Agricultura i Avicultura (amb les seves corresponents pràctiques); Formació social: Cursos d'organització sindical, Sociologia, nocions d'Economia, conferències setmanals d'ampliació de la cultura general*(CREA-UB, 2007).

Les tertúlies literàries al moviment llibertari

Els ateneus van tenir un paper molt important en la for-

mació autodidacta de les obreres, els obrers i la gent del camp. Entre d'altres activitats realitzaven tertúlies literàries, llegien els clàssics de la filosofia, de les ciències socials i humanes i de la literatura.

La finalitat no era l'adoc-trinament en unes idees polítiques, sinó accedir al coneixement directament a través de la lectura de llibres, del diàleg i la reflexió conjunta, fomentant així un esperit crític. Des de les Dones Lliures es va impulsar una campanya de sensibilització perquè les dones triessin llibres de qualitat. Un dels anuncis que van publicar a la seva revista deia *Companya: No compris llibres "al bon tun-tun"*. *No et deixis gui-*

ar per catàlegs comercials, ni de portades cridaneres, ni de títols atractius. El llibre que llegeixis ha d'afirmar la teva posició ideològica, enriquir la teva intel·ligència, millorar la teva sensibilitat. El llibre que adquireixis ha de ser un bon llibre en contingut, forma i presentació. Si tu no saps triar-lo, demana una orientació al consultori bibliogràfic de Dones Lliures, Plaça Catalunya, 4. Aquesta campanya de sensibilització la van fer extensiva a la població en general (CREA-UB, 2007).

Gairebé a tots els ateneus, escoles i centres culturals del moviment llibertari feien tertúlies literàries. Així ho explicaven la Pepita Carpena, que va ser membre de la CNT i de Dones Lliures i la Joaquina Dorado que va participar a les Joventuts Llibertàries:

La única formación que he hecho es cuando fui a la CNT y hablábamos de libros. Con esto aprendí mucho. Comentábamos los libros y es una enseñanza extraordinaria. Porque hay que ver la diferencia de un libro leído por uno o por otro, lo que saca uno y lo que saca el otro. Esto te enseña mucho, ¡eh! mucho. ¡No os podéis imaginar! Pepita Carpena (CREA-UB, 2007).

(...) pues lo leíamos cada una por nuestra cuenta porque eran libros que casi siempre comprábamos y los teníamos todos y discutíamos, hacíamos el comentario... También se leía en grupo (en el ateneo) y entonces se discutían los asuntos. Siempre pensando en el mañana, qué íbamos a ser, qué íbamos a hacer. Siempre en favor del que lo produce todo y no tiene nada. Ese era nuestro objetivo. (...) Leíamos "La Madre" de Gorki, leíamos una infinidad. Y sobre todo también leíamos "El Quijote" de Cervantes. Joaquina Dorado (CREA-UB, 2007).

La victòria de les tropes de Franco a la Guerra Civil va acabar amb totes les iniciatives de llibertat, d'igualtat i de justícia. El feixisme i el moviment del nacionalcatolicisme es van encarregar de fer desaparèixer qualsevol vestigi que es pogués relacionar amb les iniciatives educatives d'emancipació que s'havien dut a terme. Van desaparèixer persones,

El fet d'ensenyar a llegir i a escriure els obrers i les obreres suposava capacitar-los socialment i culturalment, per tant, era un acte revolucionari en sí

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

13

escoles, llibres, cultura. Milers de persones van marxar a l'exili, milers van ser empresonades, milers assassinades. Però, per sort, les idees mai moren. Van ser tornades a posar en pràctica per persones que van creure que un altre món era possible. Aquestes persones i moviments han fet possible que l'esperit de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia i les experiències educatives del moviment llibertari tornes-

sin a ser una realitat. Aquest esperit d'igualtat, llibertat i justícia el trobem a projectes educatius que tenen com a finalitat la superació de les desigualtats socials al segle XXI, com les escoles que es transformen en Comunitats d'Aprenentatge i el Moviment d'Educació Democràtica de Persones Adultes, entre moltes altres experiències que existeixen al món.

PAPERS

d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

14

Bibliografia

- Ackelsberg, M. (1999). *Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres*. Barcelona: Virus.
- Bakunin, M. (1997). *Dios y el Estado*. Barcelona: El Viejo Topo (v.o. 1883).
- Ferrer i Guàrdia, F. (1976). *La Escuela Moderna*. Madrid: Júcar.
- Flecha, R. et. al. (1994). *Dos siglos de educación de adultos. De las sociedades de amigos de país a los modelos actuales*. Barcelona: El Roure (v.o.1988).
- CREA-UB (2007), Centre Especial de Recerca en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats Socials de la Universitat de Barcelona. *Recuperant veus de dones lluitadores per la llibertat. Catalunya 1936-1939*. Ajuts per a projectes de recerca adreçats a la recuperació de la memòria històrica a Catalunya. Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca. Generalitat de Catalunya.

TEMES A DEBAT

Ferrer i Guàrdia i l'Educació de Persones Adultes

Alfons Formariz

Tenia una motivació personal, encara que força indirecta i dèbil, per tornar a llegir i voler escriure sobre l'educació de persones adultes a l'obra de Ferrer i Guàrdia: un retall de diari de l'any 1922 en què es recorda l'acció d'un mestre de poble de la comarca de Sayago a la província de Zamora. Diu la nota laudatòria que quan el mestre va arribar al poble hi havia un alt grau d'analfabetisme. Va començar a fer classes nocturnes i dominicals especialment destinades "a los mozos" que havien de fer el servei militar i que quan va morir, l'any 1899, havia desaparegut l'analfabetisme del poble. El mestre era besavi meu. Simple al·lusió molt llunyana, perquè no tinc més coneixement ni de la seva acció pedagògica, ni de les seves idees polítiques, ni d'altres circumstàncies. Només una notícia de classes dominicals en un arbre genealògic per a mi desconegut.

En tot el moviment llibertari de començaments del segle XX, on se situa l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, i en les quatre primeres dècades del mateix segle, hi ha una preocupació per la instrucció dels obrers, compartida no solament pel moviment anarquista sinó per altres moviments, partits i sindicats de diverses tendències obreristes.

Pere Solà, en el pròleg a l'edició catalana de l'Escola Moderna, recorda que "en aquests moments els sectors progressistes i obreristes dels països europeus eren molt sensibles a tot el que pogués suposar facilitar i estendre la divulgació de coneixements científics i culturals. Arreu es produïen iniciatives d'«universitats populars» i d'«ateneus». Una de les iniciatives importants de la primera dècada de segle va ser la creació de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, en el qual van col·laborar una munió de joves progressistes i d'obers il·lustrats". Molts d'aquests ateneus feien classes per a joves a les nits.

El mateix autor en el capítol sobre "Francisco Ferrer Guardia: la Escuela Moderna, entre las propuestas de educación anarquista", a *El legado pedagógico del siglo XX para la escuela del siglo XXI*, de J. Trilla, afirma que "les escoles vinculades a

sindicats obrers fins a 1936 van ser objecte d'atenció en els principals congressos cenetistes. En ells -com el de Madrid de 1919- es va debatre la qüestió de l'ensenyament racionalista i l'educació d'adults. Alguns pedagogs militants, com l'asturià Quintanilla, van proposar en aquella ocasió plans força precisos d'educació d'adults en el si dels sindicats d'orientació anarcosindicalista"

Com que les referències històriques tenen importància en la mesura en què ens ajuden a reflexionar sobre el moment present i la seva projecció, una primera constatació seria que a diferència de l'època històrica descrita, la formació de persones adultes actual, en general, ha deixat de formar part important dels moviments sindicals, veïnals, partidistes o alternatius. Fonamentalment ha quedat enclaustrada en els àmbits professionals i, en conseqüència, ha perdut presència pública i té dificultats per connectar-se amb agilitat amb les preocupacions ciutadanes. No va ser així en l'època de la transició democràtica al nostre país. Durant un curt període de temps, l'educació d'adults va tornar a formar part de les reivindicacions de molts dels agents socials transformadors del moment.

La preocupació de Ferrer i Guàrdia per la formació de persones adultes

Ferrer i Guàrdia, creador de "l'Escola Moderna, científica i racional" mostra una preocupació per la formació de les persones adultes -la instrucció popular de l'època- fonamentalment a través de tres actuacions: les conferències dominicals, el Butlletí de l'Escola Moderna "que tenia difusió entre els adults", i els llibres, que publicava adreçats a la infància però no de forma exclusiva: "serveixen també -afirma Ferrer- per a les escoles d'adults que es creen per tot arreu per iniciativa de multitud de societats obreres, lliurepensadores, cooperatives, recreatives, cercles d'estudis socials i totes les agrupacions progressives i il·lustrades que existeixen i es formen, deleroses de combatre aquest analfabetisme que sosté la tradició i és per naturalesa refractari al progrés".

Ferrer i Guàrdia mostra una preocupació per la formació de les persones adultes -la instrucció popular de l'època- fonamentalment a través de tres actuacions: les conferències dominicals, el Butlletí de l'Escola Moderna i els llibres

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

15

Les conferències dominicals, tanmateix, són l'acció més característica de l'Escola Moderna en l'àmbit educatiu que comentem. De nou Ferrer: "l'Escola Moderna no es va limitar a l'acció pedagògica. Sense oblidar mai el seu caràcter predominant i el seu objectiu primordial, es va dedicar també a la instrucció popular, organitzant una sèrie de conferències dominicals públiques, a les quals acudien els alumnes, llurs famílies i un gran nombre de treballadors desitjosos d'aprendre. El públic hi acudia amb assiduïtat, i els anuncis, prèviament publicats a la premsa liberal de la localitat, eren perfectament atesos. En vista d'aquests resultats i desitjant aprofitar aquestes disposicions populars tan bones, vaig celebrar un conveni amb els doctors Andrés Martínez Vargas i Odón de Buen, catedràtics de la Universitat de Barcelona, per crear a l'Escola Moderna una Universitat Popular, en la qual aquella ciència que a l'establiment de l'Estat dona, o més ben dit, es ven a la joventut privilegiada, és donés gratuïtament al poble, com una mena de restitució, ja que tot ésser humà té dret a saber". De nou sonen els ecos de la transició, "ni un barrio sin escuela, ni un obrero sin cultura", contraposant-se a, la situació actual, on a moltes escoles d'adults oficials costa, per exemple, trobar ofertes d'alfabetització per a persones immigrades.

Ferrer i Guàrdia, exiliat a París, adquireix pràctica com a pedagog d'adults fent classes d'espanyol i redactant un llibre, *L'Espanjol Pratique* on, segons Pere Solà, demostra preocupació per la didàctica i destil·la el permanent esperit de propaganda al servei de les idees que defensa. Però, segons aquest mateix autor, "no queda clar, pel que fa referència a Ferrer, que veïés la necessitat d'una didàctica especial per a adults".

Tres elements ens fan pensar que aquesta afirmació va ser vàlida a començaments del segle XX i, malgrat el pas dels anys, de les dècades i els segles, encara és present entre nosaltres sense cap mena de fonamentació teòrica, ni cap justificació pràctica. La idea de la no especificitat de la formació de persones adultes es pot intuir en els escrits de Ferrer a través 1) del present conformat per la infància, 2) dels llibres "que també fan servir els adults" pensats des de l'escola infantil i 3) de la divulgació intergeneracional de les conferències dominicals.

El present conformat per la infància

El "present conformat per la infància" el podem veure reflectit en el següent paràgraf del capítol dedicat per Ferrer a la higiene escolar: "La vam combatre prudentment i sistemàticament; demostrant als nens la repugnància que inspira tot objecte, tot animal, tota persona bruta". Aquesta pràctica pedagògica, la higiene escolar,

tan necessària al tombant de 1900, Ferrer esperava que "s'irradiés als pares". El concepte "d'irradiació" forma part d'un pensament màgic que ha arribat fins els nostres dies i s'articula amb la següent seqüència: els dèficits actuals de la ciutadania s'han d'educar a l'escola, esperant que la irradiació de l'escola transformi, primer, el reduït àmbit familiar, i, en segon lloc, quan els infants vagin ocupant l'edat adulta, el problema prèviament educat a l'escola haurà trobat solució a tota la societat. En l'actualitat es podrien posar molts exemples d'aquest pensament màgic: l'incivisme, hàbits alimentaris poc saludables, la manca de lectura, les drogues legals o il·legals, els accidents de trànsit i la conducció temerària, la xenofòbia, ... Tots ells problemes de la societat adulta, sempre es planteja que cal educar fonamentalment, quan no exclusivament,

en la infància i, en canvi, poques vegades es proposen programes educatius per a l'edat adulta. Pel contrari, sovintegen les normatives penalitzadores pel seu incompliment.

L'obra editorial i les conferències dominicals

Seria abusiu atribuir a Ferrer cap mena de responsabilitat en aquest tema. Al revés, mostra preocupació per actuar paral·lelament en la població adulta a través de les publicacions de la seva editorial, -"la ingent obra editorial en llengua castellana", segons Pere Solà- tot i que lògicament estan destinades en primer lloc al públic infantil de l'Escola Moderna. (Un apunt al marge. És original i sorprenent en molts aspectes la lectura del seu conte per a adults, "*Envidia. Cuento ateo por Francisco Ferrer Guardia*", que havia de formar part d'una sèrie de contes sobre els set pecats capitals que no va poder continuar).

El concepte "d'irradiació" forma part d'un pensament màgic que ha arribat fins els nostres dies i s'articula amb la següent seqüència: els dèficits actuals de la ciutadania s'han d'educar a l'escola, esperant que la irradiació de l'escola transformi, primer, el reduït àmbit familiar, i, en segon lloc, quan els infants vagin ocupant l'edat adulta, el problema prèviament educat a l'escola haurà trobat solució a tota la societat

Inquiet per la manca de lectures adients per nodrir la biblioteca de l'Escola, busca Ferrer en el laïcisme francès llibres adequats, “primer per la lectura de gran part de les obres inscrites en el catàleg del laïcisme francès, en què Déu era substituït per l'Estat, la virtut cristiana pel deure cívic, la religió pel patriotisme, la submissió i l'obediència al rei, a l'aristòcrata i al clergat per l'acatament al funcionari, al propietari i a l'amo; després per la consulta que vaig fer a un notable lliurepensador que exercia un càrrec alt al ministeri francès d'instrucció pública, el qual, exposat el meu desig de conèixer els llibres destinats a l'ensenyament i depurats de tot error convencional, després d'una completa exposició dels meus pensaments i dels meus propòsits, em va declarar amb franquesa i amb sentiment que no n'hi havia ni un”, segons el propi relat de Ferrer.

També les conferències dominicals demostren aquesta preocupació de transcendir l'àmbit escolar. Ara bé, tant els llibres dirigits a la població infantil, com les conferències amb la presència infantil, obliguen a un tipus de discurs que no són propis del llenguatge i la temàtica adulta. Podríem deduir una mentalitat que es manté encara avui en molts sectors, la concepció que l'adult quan aprèn qüestions bàsiques esdevé un “nen gran” i que, per tant, la programació, les didàctiques, la metodologia o l'avaluació no deixen de ser les escolars, això sí, adaptades. Insistim, tanmateix, tornant a Ferrer i Guàrdia, que no és lícit exigir a ningú allò que no ha fet, si no té prèviament l'obligació moral o lògica de fer-ho, o si li escapen violentament el seu temps vital. Però sí que cal exigir-ho als responsables públics de la formació de persones adultes i, encara que en un grau diferent, als seus professionals, per tal que no esdevinguin, com diria Ferrer, “estereotipadors de frases fetes, inoculadors mecànics” de coneixements.

Ferrer i Guàrdia, una referència vàlida

Quedaria per plantejar el valor i l'aplicació de tantes pràctiques pedagògiques de l'Escola Moderna en l'educació de persones adultes, tenint en compte els canvis profunds experimentats en aquests darrers cent anys. Per exemple, el

clima de confiança i d'afecte en el centre, l'estimulació de la creativitat, el respecte a l'autonomia i la independència dels participants, l'assumpció dels errors per superar-se, l'absència de notes i exàmens, la desconfiança en l'Estat, del qual “no cal esperar la solució dels problemes educatius”, la “potenciació d'individus no pas només lliures, ans també crítics”, la llibertat lligada a la responsabilitat i al compromís amb el medi i l'entorn humà, etc.

Pere Solà en el capítol citat afirma que “l'Escola Moderna de Ferrer Guàrdia continua sent una referència vàlida per a una concepció pràctica de la formació orientada cap a la consecució d'un món just, solidari i fraternal, a manera de fita d'una pedagogia compromesa i crítica, molt en la línia social i de desenvolupament humà de les organitzacions que en el terreny polític i social lluiten avui dia per un món molt més just que el que veiem dramàticament dividit entre països opulents i països pobres, i a cada país, entre minories opulentes i classes mitjanes confortables, d'una banda, i amplis estrats socials sumits en la pobresa i la ignorància, per l'altre”

I en el pròleg de l'Escola Moderna conclou: “Aquí és on s'obre el gran, l'immens, debat. Entre una pedagogia realista i una pedagogia «utòpica», hi ha terme mig? Moltes pràctiques pedagògico-didàctiques d'ara l'han perduda totalment, aquesta voluntat utòpica. En d'altres la distància entre el discurs (progressista) i la pràctica (immobilista) és total, essent l'ideal proclamat aleshores una mena de vàlvula d'escapament de la claudicació pràctica davant de la realitat”.

Com se sap, Ferrer va ser executat el 13 d'octubre de 1909, acusat sense cap mena de proves de ser l'instigador de la Setmana Tràgica. Immediatament abans del seu afusellament va cridar “Viva la Escuela Moderna”. V. Muñoz, responsable de l'edició de la *Correspondencia selecta de Francisco Ferrer Guardia* amb l'anarquista italià Luigi Fabbrì inclou en una nota una cita de Sol Ferrer, filla de Ferrer i Guàrdia: «després de l'execució, el nunci apostòlic va fer arribar al procurador del tribunal militar, principal responsable de la condemna de Ferrer, una espasa d'honor amb l'empunyadura d'or llavorat, amb les felicitacions i la benedicció de Pius X».

Vigència de Ferrer i Guàrdia. Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna

Emili Cortavitarte Carral

En 1901, Francesc Ferrer i Guàrdia va posar en marxa l'Escola Moderna a Barcelona. Les principals característiques pedagògiques de l'Escola Moderna foren: el racionalisme i el científisme (entesos com a antidogmatisme), la neutralitat ideològica i el compromís social, el laïcisme, l'educació integral (tant en l'aspecte físic i psíquic com a nivell manual i intel·lectual), la integració en l'entorn natural i la metodologia activa, la coeducació de sexes i de classes i l'absència de premis i càstigs. Es tractava d'un model pedagògic eclèctic fruit d'influències diverses: positivisme, maçoneria, anarquisme, pedagogia nova...

L'Escola Moderna va desenvolupar tasques editorials i formatives mitjançant el Butlletí i la seva editorial, en la qual es van traduir i publicar obres diverses que eren utilitzades en el mateix centre i venudes a d'altres escoles, així com llibres adreçats a nuclis d'obers conscients.

Des de l'Escola Moderna es va fer extensió cultural entre pares, mares i partidaris (tant entre el món científic i universitari com entre el proletariat) tot procurant la vinculació entre les comunitats educatives de les escoles laiques i racionalistes.

En 1906, Ferrer fou acusat d'instigar l'intent de regicidi d'Alfons XIII. Va ser empresonat i l'Escola Moderna clausurada. Deixa't en llibertat, després d'un judici civil, dedicarà els seus esforços a l'editorial, a la coordinació de projectes pedagògics i a la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància i la seva revista *L'École Rénovée*

La CNT, les escoles racionalistes i el CENU

En ser afusellat, el 13 d'octubre de 1909, després d'un nou judici militar en el qual se'l va condemnar de fet per la seva activitat pedagògica racional i lliure enfront de l'obscurantisme de la instrucció educativa de l'Estat i l'Església Catòlica i no per la seva participació activa a l'anomenada Setmana Tràgica, Ferrer esdevé un exemple. Dintre del moviment anarquista i sindicalista revolucionari es va plas-

mar en una institució original: les escoles racionalistes de sindicats i ateneus.

L'escola racionalista era oposada i alternativa al sistema educatiu oficial, que es criticava per la seva subjecció a les directrius estatals, la seva preocupació per seguir *la regla* i la inutilitat del seu saber. L'escola racionalista exposava i no imposava, estudiava i analitzava, tot respectant la lliure consciència de l'alumne i, per tant, permetia la igualtat de condicions, formava individus renovadors i competents en el treball i desenvolupava l'autonomia personal.

La CNT catalana en els congressos de 1910 i 1918 i la CNT en els comicis de 1919 i 1936 defensaren la fundació d'escoles en el si dels sindicats, en les quals es faria servir com a mètode "*la divulgació racional dels coneixements científics i l'aplicació de l'ensenyament tècnico-professional*".

La culminació d'aquest procés es donarà amb el Comitè (posteriorment, Consell) de l'Escola Nova Unificada (CENU) a Catalunya entre 1936 i 1939. En la introducció del decret s'afirmava que "*La voluntat revolucionària del poble ha suprimit l'escola de tendència confessional. És l'hora d'una nova escola, inspirada en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana...*" Com es pot detectar una afirmació molt ferreriana.

El CENU estava constituït per quatre representants de la CNT, quatre representants de la FETE-UGT i altres quatre persones nomenades per la Generalitat en representació dels principals centres superiors i elaborà una nova estructura educativa pública. Per a molts autors es tracta de l'única alternativa revolucionària de l'ensenyament a l'Estat espanyol.

El Pla General d'Ensenyament tenia com a principis bàsics: educació per a tothom i en condicions d'igualtat, però amb lliber-

tat perquè cada nen o nena desenvolupés les seves facultats i interessos; les facultats determinaven les possibilitats de cada alumne o alumna, la riquesa deixava de ser un condicionant en el procés d'aprenentatge; el sistema educatiu com a cos unificat, amb la suficient coordinació entre

Des de l'Escola Moderna es va fer extensió cultural entre pares, mares i partidaris (tant entre el món científic i universitari com entre el proletariat) tot procurant la vinculació entre les comunitats educatives de les escoles laiques i racionalistes

tots els nivells d'ensenyament per tal que tot el sistema educatiu fos una obra única.

L'escolarització bàsica s'establí entre els 0 i els 15 anys. Després hi havia múltiples opcions: escoles de pre-aprenentatge, escoles d'aprenentatge, l'Escola del Treball o el Politècnic Bàsic (ensenyament teòric-pràctic, oposat al batxillerat clàssic). Posteriorment, les Escoles Tècniques o la Universitat. També els ensenyaments artístics superiors (Belles arts i Bells oficis). El Politècnic d'adaptació, creat al gener de 1937, ofería als treballadors i treballadores la possibilitat d'accedir al nou sistema i d'integrar-se a la Universitat.

Vigència actual de les tesis i pràctiques pedagògiques

El que Ferrer ens aporta, el que podem aprendre del seu discurs pedagògic són qüestions com: per a què eduquem? amb quins objectius? quin ha de ser el nostre paper com a ensenyants?

Cal tenir en compte que Ferrer no va ser un pedagog preocupat per la metodologia en el sentit estrictament tècnic, sinó fonamentalment pel sentit finalista i global del procés educatiu. Dit d'una altra manera, per a Ferrer el procés

Per a Ferrer, el procés d'aprenentatge era fonamental per generar persones lliures, crítiques i antidogmàtiques i, com a conseqüència, rebels i actius socialment

de l'aprenentatge era fonamental per generar persones lliures, crítiques i antidogmàtiques i, com a conseqüència, rebels i actius socialment. Amb la mateixa convicció considerava que mitjans i finalitats havien de ser coherents.

Quan apareix el tema de la vigència actual de Ferrer (l'experiència pedagògica del qual, per cert, no està contemplada en la majoria de les facultats de pedagogia) moltes vegades es parla de l'adaptació o superació de cert aspectes tècnics. Només faltaria que més de 100 anys després no els haguéssim superat.

Sense crear un mite, cosa que sens dubte no li hagués agradat, i considerant que altres pedagogs (Puig i Elias, Freire, Freinet...) han fet altres aportacions teòriques i pràctiques força interessants, hem de concloure que la vigència de Ferrer en l'actualitat estaria en la integralitat del procés educatiu (intel·lectual, manual, tècnic, personal, emocional...), el foment de la capacitat crítica i l'autonomia personal, la coeducació i la manca de discriminació de gènere i social, el respecte i la vinculació amb la natura, el laïcisme, la metodologia activa, la participació i la vinculació de la comunitat educativa, el respecte i la potenciació de les capacitats de totes les persones...

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

19

La Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia.

Per què una fundació dedicada a Ferrer?

Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia

Durant els anys 1986 i 1987, un grup de gent que havia estat políticament activa els anys de la transició en diversos partits, moviments i organitzacions juvenils, es va plantejar la creació d'una plataforma oberta, de debat i treball i caracteritzada ideològicament per un humanisme laic i per una actitud tolerant, antidiscriminària i progressista, tot pensant en crear una Fundació dedicada a promoure activitats en quatre àmbits fonamentals:

- La joventut, tot impulsant la discussió i l'elaboració de propostes destinades a la millora de la condició juvenil en el treball, l'escola i el lleure.

- L'educació: col·laborant amb els moviments que defensen l'escola pública i laica, la seva qualitat i la seva adequació als nous temps.

- Els drets humans: tot defensant els drets humans, especialment els dels més desprotegits.

- I l'europeisme: superar els vells i els nous nacionalismes i, des de la personalitat pròpia de cada poble, construir una Europa dels ciutadans.

D'aquelles discussions sorgí la idea de donar a la Fundació el nom de Francesc Ferrer i Guàrdia. En Ferrer, mort per les seves idees, oblidat per uns i condemnat per altres, podia convertir-se en el símbol adequat del projecte que preteníem endegar. En Ferrer i Guàrdia podia servir de punt de referència per a sectors progressistes molt amples, al mateix temps que es recordava que històricament la lluita per un món millor ha rebut com a premi la mort de mans del poder.

La vida i obra de Francesc Ferrer i Guàrdia és coneguda internacionalment des de diferents àmbits, tant des d'entorns socials com des d'esferes polítiques. Així mateix, ha estat un referent en l'àmbit educatiu introduint un nou concepte d'educació, per la qual cosa trobem escoles, instituts i biblioteques que l'han pres com a model. Ferrer i Guàrdia va ser un dels pioners en obrir el coneixement i l'educació a tota la societat. Va obrir l'escola a les dinàmiques socials i laborals i a la realització d'activitats per la descoberta del medi natural. D'aquesta manera pretenia lluitar per millorar la qualitat de vida de totes les persones i pel desvetllament d'una consciència lliure, crítica i racionalista entre la ciutadania. En el seu projecte d'Escola Moderna, que obrí a Barcelona el 1901, s'hi organitzaren conferències dominicals, enteses com una extensió educativa per a les famílies, comptant amb el suport i la intervenció de personatges com Odón de Buen o Santiago Ramón y Cajal, d'un prestigi científic universal.

Seguint aquesta idea, molt innovadora en la seva època pel fet d'obrir la ciència i el coneixement a tota la societat, la Fundació Ferrer Guàrdia recull el seu llegat i considera que

l'educació és l'eix vertebrador i el principal motor per al canvi social i cultural.

La Fundació neix com un projecte nou, compromès i ple d'idees, amb la voluntat de promoure tot tipus d'iniciatives laiques a Catalunya i a l'Estat espanyol. Vol servir de punt de trobada de totes aquelles associacions i grups d'escoltes, d'esplai, del lleure, culturals, que són independents i que molt sovint estan mancades del suport institucional suficient.

Sense cap desig d'hegemonia, la Fundació vol contribuir al renaixement i al reforçament de la cultura laica entre nosaltres i convoca tots els grups i persones interessades en aquest esforç immens, però necessari, de recuperar els valors del laïcitat. Perquè amb això, estem recuperant una part important de la nostra història que arrenca dels moviments republicans, federals i populars de començaments de segle.

Amb aquesta voluntat, actualment l'activitat de la Fundació es concreta en cinc eixos de treball:

- Laïcitat: Dóna suport i promou accions per l'impuls i la visibilitat dels valors de la laïcitat

- Polítiques de joventut: Estudia la realitat juvenil, amb la voluntat d'incidir en les polítiques de joventut i assessorar i donar suport en matèria de joventut.

- Participació i associacionisme: Analitza, promou i dóna suport a la participació ciutadana com a garantia democràtica

- Educació: Investiga en l'àmbit de l'educació i recolza el projecte educatiu de Ferrer i Guàrdia

- Memòria Històrica: Aprofundeix en la recerca d'experiències, referents i documents històrics per la difusió del llegat de Ferrer i Guàrdia i el seu projecte

La Fundació Ferrer Guàrdia desenvolupa la seva activitat a través de diferents instruments:

- L'Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques, IASPP: A partir del qual realitza estudis i investigacions, i ofereix un servei d'anàlisi integral per a institucions públiques, entitats i organitzacions (anàlisi social, sociologia aplicada, opinió pública ...).

- Espai de Llibertat, revista quadrimestral de pensament i cultura: Revista per a la formació, la reflexió i l'anàlisi política. Eina de difusió dels valors de la laïcitat i el progrés a Catalunya.

- L'editorial de la Fundació Ferrer Guàrdia: Edicions MLP. Les col·leccions Pensament Laic i Progressista, Polítiques de Joventut, Quaderns de Educació Popular i Quaderns d'història, constitueixen la línia editorial i volen promoure el debat i la renovació de les idees en el camp de l'acció política i educadora.

- El Centre de documentació: Biblioteca Ferrer i Guàrdia. El centre està constituït per dos fons amb més de 4.000 documents i llibres. Un sobre polítiques públiques, joventut i participació. I un altre que consta de documents originals provinents de la donació de la família Ferrer, fotografies, publicacions de l'Escola Moderna i altres llibres i documents sobre Ferrer i Guàrdia.

- Programa de suport a iniciatives laiques i progressistes. La Fundació desenvolupa un programa transversal en tota la seva estructura interna des del qual promou les iniciatives laiques i progressistes i les seves organitzacions.

- Plataforma Espacio de Libertad (www.espaciodelibertad.net). La Fundació promou el debat i la investigació social aplicada sobre la laïcitat a través d'aquesta plataforma d'abast internacional. Desenvolupa seminaris d'aprofundiment i comparatives sobre els marcs teòrics, socials, jurídics i filosòfics de l'organització social i institucional de diferents països en el conjunt de la UE i d'Amèrica Llatina.

- Ateneu Ferrer Guàrdia. La Fundació, a la seva seu social, desenvolupa activitats de divulgació del coneixement

La vida i obra de Francesc Ferrer i Guàrdia és coneguda internacionalment des de diferents àmbits, tant des d'entorns socials com des d'esferes polítiques. Així mateix, ha estat un referent en l'àmbit educatiu introduint un nou concepte d'educació, per la qual cosa trobem escoles, instituts i i biblioteques que l'han pres com a model

ció Terra, l'Escola Lliure El Sol i Entorn scl. Juntes, sumen 165 entitats locals, més de 17.000 persones associades i 50.000 persones usuàries. També ha estat promotora de la Lliga per la Laïcitat, que aplega 94 entitats adherides d'arreu del país.

A aquesta tasca volem convocar-vos a tots. La Fundació és un projecte obert a tots aquells que es comprometin amb aquestes idees i, com a tal, està necessitada de l'ajut de molta gent que aportí idees, esforç i molta il·lusió.

científic, cultural i de la memòria històrica de forma regular, generant espais de relació i intercanvi.

La Fundació es defineix per la bandera del lliurepensament i per la crida a la lluita en defensa de tres valors essencials en una societat moderna: la laïcitat, la tolerància i el progrés. I en la línia d'aquests corrents de pensament, la Fundació Ferrer i Guàrdia ha estat promotora del Moviment Laic i Progressista, de la qual formen part també: Esplais Catalans, Acció Escolta de Catalunya, Casals de Joves de Catalunya, Ateneus Laics i Progressistes, Cooperació, la Fundació Ferrer i Guàrdia, la Funda-

PAPERS
*d'Educació de
Persones Adultes*

Número 64
Desembre
2010

21

La tertúlia de quarts de sis

Miquel Fort

Des de fa poc més d'un any, cada dilluns, de quarts de sis a quarts de vuit, participo a la tertúlia de clàssics universals a l'Escola de Persones Adultes de La Vermeda. S'ha parlat ja moltes vegades sobre les tertúlies literàries dialògiques i *Compartiendo palabras*, de Ramón Flecha, segueix essent l'obra fonamental de referència sobre el tema. Aquí exposaré simplement algunes consideracions sobre la meva –curta, per ara– experiència.

M'hi trobo persones que fa molts anys que hi participen –i diria que ho han llegit tot!– i d'altres que hi venen per primera vegada. Algunes han estudiat molt –amb el temps m'asabento que hi ha qui té carrera– i d'altres llegeixen amb certa dificultat. Hi ha experiències professionals i laborals ben diferents. Però ni uns ni altres mostren cap mena de superioritat o inferioritat. Cadascú diu el que li sembla i ja està bé. És clar que unes persones parlen més i a d'altres els costa una mica, però també és part de la meua feina aconseguir que totes les veus se sentin. Normalment som més d'una trentena de persones. L'objectiu és el mateix de sempre a les tertúlies dialògiques: llegir i comentar grans obres de la literatura universal de manera oberta, afavorint especialment que hi participin persones amb poca formació acadèmica. Qui sap llegir –encara que potser li costi un xic– pot llegir els clàssics i participar a la tertúlia. I sempre des del respecte a totes les posicions, a totes les idees.

Què llegim? El curs passat vàrem passar moltes setmanes llegint *Anna Karèнина*, de Lev Tolstoi. Les intervencions

sobre l'amor i el matrimoni, el compromís, la maternitat, el deure amb els fills, la passió, la felicitat, la societat russa i la comparació amb la nostra, la vida al camp i a la ciutat, la força expressiva de les descripcions, el final tràgic de la protagonista i la felicitat més o menys mística de Levin, i tantes altres coses que el llibre suggereix, ens van ocupar mesos.

Després d'*Anna Karèнина*, la decisió col·lectiva va ser llegir alguna cosa una pèl més suau i més curta, que no ens durés tant de temps. *El viejo y el mar*, de Hemingway, ens va traslladar de la Rússia del tsars a la Cuba dels pescadors d'abans de Castro. He de confessar que me l'havia llegit feia anys i em semblava un llibre sense força, avorrit com la pesca mateixa, i pensava que seria difícil de llegir i comentar en grup. L'experiència ha estat ben diferent. Segurament la pesca em seguirà avorrint, però el llibre no.

La perspectiva fins a final de curs no està clara. Però hem decidit ja els dos llibres següents: un, diguem, clàssic contemporani en castellà (*El camino*, de Miguel Delibes) i un altre de ben diferent, *El proceso*, de Franz Kafka). Potser ens ocuparan tot el curs. En tot cas han sortit altres propostes, per si tenim temps, com ara *Utopia*, de Thomas More o *Hamlet*, de Shakespeare. No està gens malament i el grup ja decidirà quan toqui. Normalment, un parell de

setmanes abans d'acabar un llibre es fan les propostes i entre totes acordem quin llibre llegirem després, així tot-hom el pot aconseguir amb temps o el pot encarregar a la biblioteca i no hi ha setmanes en blanc. Ja veurem si tenim

L'antisemitisme de Quevedo, en fa menys valuoses les obres? La vida gens exemplar de Cela treu mèrits a *La colmena*? Quant de temps hem de deixar en quarantena –si és que ho hem de fer– les obres d'un subjecte com Céline? Les conseqüències dels escrits de Nietzsche els fan menys vigorosos (i menyspreables, a vegades)? Potser hem de passar comptes amb aquesta gent com ho faríem amb d'altres personatges de la història (que Stalin derrotés el nazisme, per exemple, no el fa menys monstruós)

temps de tot, però en tot cas no se'ns acabaran pas els llibres.

Com he dit, som una trentena de persones i això vol dir que hi ha moltes mirades diferents enfocades al mateix llibre. I és clar, aquests enfocaments poden ser ben contraposats. Només cal pensar en com de diferents poden ser les idees sobre fidelitat, amor, maternitat i passió a *Anna Karèнина*. Com es pot suposar, el debat es interessant, seriós, amb humor de tant en tant, amb idees molt divergents sobre el mateix tema. En tot cas, sempre respectuós amb les persones amb les seves idees, però no per això menys intenses. No intentem l'acord necessàriament, el que intentem és aprendre dels altres i aprendre a expressar-nos. Llegint i comentant cadascú el mateix llibre, d'alguna manera, cadascú en llegeix una dotzena més perquè participa de la lectura de tots els altres.

Voldria acabar amb alguns comentaris més. M'he passat la vida –la laboral si més no- fent de profe de castellà i de català. Sempre m'ha agradat llegir i podria dir que he llegit bastant. D'alguna manera sembla que llegir de pressa i llegir molts llibres dauri el teu currículum cultural, però ara he descobert els avantatges de la lectura lenta. Llegir “només” un quarantena de pàgines d'un llibre cada setmana, amb l'obligació de seleccionar algun paràgraf per comentar, t'obliga a llegir diferent, a assaborir els detalls, a pensar el que sents i el que dius i com ho dius. I no sempre és fàcil ni senzill, però precisament aquesta obligació de comunicar, d'expressar-te, de llegir a poc a poc et permet fruir de manera diferent de les lectures,

diria que molt més aprofundida, com a lector i com a membre d'una tertúlia, que no vol convèncer ni ensenyar sinó comunicar. Perquè la lectura “lenta” (n'haurem de dir *slow read*?) dels altres enriqueix també la teva lectura fins i tot abans de començar la mateixa tertúlia.

Un any d'aquests –és un dels altres projectes que ves a saber si tampoc no faré- em dedicaré a comparar el que surt de cada obra a les tertúlies, els comentaris, els interrogants, i el que els manuals a l'ús ens diuen sobre aquestes mateixes obres. Em sembla que en podria treure conclusions interessants.

Un dels temes que de tant en tant surten a les tertúlies és la relació entre la vida i l'obra dels autors. És sempre un tema de debat, interessant del que no hem tret encara una conclusió clara. I no és qüestió de fer psicoanàlisi de pa sucat amb oli, sinó de temes més seriosos. L'antisemitisme de Quevedo, en fa menys valuoses les obres? La vida gens exemplar de Cela treu mèrits a *La colmena*? Quant de temps hem de deixar en quarantena –si és que ho hem de fer- les obres d'un subjecte com Céline? Les conseqüències dels escrits de Nietzsche els fan menys vigorosos (i menyspreables, a vegades)? Potser hem de passar comptes amb aquesta gent com ho fariem amb d'altres personatges de la història (que Stalin derrotés el nazisme, per exemple, no el fa menys monstruós). La poesia –i potser molta literatura- pot ser un arma carregada, però hem de deixar de banda l'ús que se'n va fer d'aquesta arma i quedar-nos en la bellesa o la força de la forma?

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

23

Conclusions del I Congrés Internacional de Dones Gitanes: Les Altres Dones

CONCLUSIONS DEL SOMNI

Les dones gitanes volem somiar perquè, com va dir una de les nostres companyes, “quan parlem d’un somni, en el moment que penses que ho aconsegueixes, es converteix en realitat”. A més, quan tenim espais per a nosaltres com aquest, compartir els nostres somnis ens fa ser més conscients del que volem, més fortes i més lliures.

El somni de totes les gitanes reunides al congrés va començar amb el somni de dues nenes, consistia en quelcom petit però immensament gran: estudiar.

Una de les dones que va aportar el seu somni ens explicava que porta més de 20 anys en el moviment gitano internacional, i que quan va començar somiava amb un espai com el que hem viscut en el congrés. Sentia com els somnis es poden fer realitat, doncs estàvem allà i s’havia aconseguit el seu somni, i el de tantes gitanes del món.

En el somni es va parlar de la igualtat de les diferències, per exemple, que les nostres filles tinguin les mateixes oportunitats i el mateix tracte que les altres nenes, sense por a dir “jo sóc gitana”, o com deia una companya, “que ser gitana sumi, no resti”.

També es va emfatitzar la importància de què siguem nosaltres qui decidim sobre tot allò que afecta les nostres vides i les de les nostres famílies.

Van sorgir molts somnis referits a l’educació. Perquè ser gitana no significa no poder estudiar sinó tot el contrari. Moltes volen ser professores, fins i tot professores d’estudis gitanos, i que hi hagi moltes gitanes a la universitat. Altres volen veure els fills i els néts amb la formació que elles no han pogut tenir. I a més, totes estàvem d’acord en què també les mares i les àvies podem estudiar. Com deia una companya que ara, amb els 50 anys ja fets, està aprenent a llegir, “el meu somni seria que en el proper congrés jo vingui amb la carpeta i us pugui llegir el que jo hagi apuntat”.

Van sorgir molts somnis que anaven des d’accions molt àmplies que es poden aconseguir amb la unió de totes, fins a canvis que ens agradaria veure en el nostre entorn més proper, per exemple:

- Organitzar protestes europees de dones gitanes contra el racisme perquè el patim totes, de tots els països.
- Que jo pugui veure com canvia la mentalitat de la nostra gent en els nostres barris.

També hem vist somnis que ja són realitat, com el que estem vivint aquests dies. Una de nosaltres va dir: “veure tanta gitana, estar en aquesta conferència, es ja una cosa increïble i sobretot pensar el bo que és això pel futur del poble gitano”.

CONCLUSIONS D’EDUCACIÓ

S’ha demostrat que hi ha actuacions d’èxit que milloren l’educació, entre elles que les famílies participin en les escoles en tot el que afecta l’educació dels nostres fills i filles: entrant a ajudar a les aules, participant en activitats extraescolars i de reforç, o participant activament a les AMPA. També s’ha demostrat que participant en activitats de formació de familiars, aprenent nosaltres des d’alfabetització a informàtica, o tertúlies literàries, estem més presents a les escoles i som un referent perquè les nostres nenes i nens estudiïn.

És important que les escoles tinguin espais on puguem decidir conjuntament amb els professors el que necessiten les nostres filles i fills.

Cal treballar amb les joves gitanes perquè continuïn estudiant en l’educació postobligatòria. Es destaquen les *trobades* de dones gitanes per promoure que cada vegada i hagi més noies que segueixin endavant en els estudis.

Encara que algunes haguem abandonat, mai és tard per reprendre els estudis i la formació. A més, com va dir una companya, “quan estudies ets més gitana, perquè pots defensar la teva cultura”.

Volem també per això polítiques d’acció afirmativa, com ja tenen en alguns països, per exemple, que reservin places a la universitat per a persones gitanes.

Per últim, ens agradaria a totes tenir la oportunitat, de conèixer la llengua Romanó, perquè no es perdi la nostra cultura i per comunicar-nos entre totes nosaltres de tot el món. Seria un somni que les nenes i els nens poguessin aprendre el Romanó des de l’escola.

CONCLUSIONS DE TREBALL

Les dones gitanes sempre han treballat, però ara necessitem accedir a feines diferents de les que hem fet sempre, d’acord amb el que avui demana el mercat laboral.

Educació i formació és igual a més inserció en el mercat laboral.

És important acostar-se a les associacions que estan oferint formació per al treball. Hem vist molts exemples de dones que han seguit cursos i ara ja estan treballant, des de dones que treballen a escoles com a monitores, a dones que han arribat a formar una empresa de moda o una cooperativa d’agricultura ecològica.

Potenciar la creació d’empreses i cooperatives portades per les dones gitanes.

En alguns tipus de formació és necessari fer molt acompanyament a tots els nivells, i possibilitar les diferents metodologies per a què cap dona es quedi fora de la formació. Si una dona no sap llegir o escriure també pot participar, no cal haver anat a l’escola per formar-se, és necessari obser-

var diferents tipus de formació amb l'objectiu d'incorporar a les dones al mercat laboral.

També seria important fomentar polítiques d'acreditació de l'experiència prèvia (polítiques APEL), ja existents en alguns països. D'aquesta manera es podria reconèixer amb un certificat les habilitats que tenim de la pràctica, de treballar pel nostre compte, per exemple, cuidant els nens i les nenes de la família, treballant al mercat o en una associació. Aquestes pràctiques donen una sèrie d'habilitats que es poden acreditar per tenir una base d'incorporació a la formació o al mercat laboral. Aquest certificat ens permetria no només accedir a millors feines sinó també a estudis universitaris. L'experiència ho demostra, doncs en els països en què s'han posat en marxa aquestes polítiques s'ha comprovat que fomenten la inclusió laboral del poble gitano.

Les dones gitanes tenim moltes habilitats i experiència que és molt vàlida per al mercat laboral d'avui. Des de l'atenció al públic, saber estar i saber vendre, fins a la cura i el respecte als petits i a les persones grans. Totes aquestes qualitats que tenim les podem aprofitar i fomentar per a la inserció laboral.

Finalment, també volem somiar feines per a les nostres filles, denunciar casos de discriminació, i reconèixer que les dones gitanes ja estem fent aquests canvis.

CONCLUSIONS DE FEMINISME

Aquest congrés és una prova de què les dones gitanes malgrat les dificultats poden fer escoltar les seves veus. Les dones gitanes reunides en aquest congrés hem apostat pel

feminisme dialògic en què totes les dones poden incorporar les seves veus. El feminisme gitano significa solidaritat. El feminisme gitano es consolida com un moviment inclusiu, on totes tenim lloc. Aquest és un feminisme que busca la igualtat des de la pròpia identitat, una igualtat de diferències.

Les dones gitanes hem tingut el nostre espai i hem pogut parlar com mai ho havíem fet fins ara. Un congrés organitzat per nosaltres mateixes i per a tothom.

En aquest congrés, s'ha insistit en la solidaritat que hi ha hagut, i que ha d'haver en el futur. I també s'ha reconegut la solidaritat amb què s'ha treballat fins al moment actual, tant d'algunes dones no gitanes, així com d'alguns homes gitanos activistes que han treballat amb les dones gitanes per aconseguir la igualtat.

Ser gitana no és una barrera. Estem aquí perquè som dones, volem canviar les coses. Si sentim que podem viure de forma diferent, podem canviar. La nostra cultura és vida, va canviant. No tenim perquè acceptar la pressió d'haver d'escollir entre dues identitats: ser gitana y ser dona. Podem construir una nova identitat. Les dones gitanes podem fer coses diferents. Els nostres problemes són comuns i tenim la responsabilitat de superar-los. És una lluita de totes i per a totes.

Ja sabem a on organitzarem el proper congrés de dona gitana: Granada!

A més, ha sorgit i ens ha unit un nou somni: *que el 8 d'octubre sigui el dia internacional de la dona gitana.*

Les dones gitanes tenim el futur a les nostres mans.

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

25

DECLARACIÓ GITANA DE BARCELONA 2010

PEL COMPROMÍS AMB LES ALTRES DONES GITANES

El somni de millorar les nostres vides i les de totes les dones gitanes ens ha portat fins a Barcelona. Durant tres dies, dones gitanes d'arreu, hem fet sentir les nostres veus, les de altres dones gitanes que, sense formació acadèmica, sense professions, des de els seus barris, estan fent possible la transformació social del nostre poble. Sabem quina és la nostra història, les nostres dificultats i les nostres possibilitats. I sabem també quines són les actuacions amb resultats d'èxit que més ns beneficien, a nosaltres, a les nostres filles i al nostre poble.

En aquest congrés, hem somiat el futur i hem construït el present, i ho hem fet en solidaritat amb totes les dones gitanes del món. Tenim dret a poder viure la vida que somiem i tenim la responsabilitat d'obrir aquesta porta de canvi, de transformació i d'esperança a les nostres nenes i a totes les dones que no han pogut ser aquí.

Per tot això, avui volem, avui demanem:

- Continuar donant passes cap a aquest somni que ens permeti estudiar, aprendre, treballar i aixecar arreu del món la veu del feminisme gitano del segle XXI, trencant el silenci davant la violència de gènere.
- Fer-ho juntes, en solidaritat amb totes les dones gitanes, una solidaritat global que ens dóna força i emoció per seguir lluitant i que ens dóna esperança i il·lusió perquè sabem que tot això és possible.
- Escriure, com estem fent ara, la història de les dones gitanes del segle XXI, on les altres dones siguem les protagonistes; una història de solidaritat, compromís, justícia i igualtat, i explicar-la al món amb les nostres veus i amb les de totes les dones.

- Continuar amb aquest esperit que ens ha acompanyat a Barcelona i donar una altra passa cap a la creació d'una xarxa global de dones gitanes, perquè totes les altres dones gitanes es converteixin en protagonistes de les seves pròpies vides i de la vida del seu poble.

- Comprometre'ns a seguir lluitant i ajudant a les altres dones gitanes allà on siguem, a fer sentir les seves veus, com hem fet aquí, a fer-les protagonistes d'aquesta història, d'aquesta transformació que, gràcies a totes les altres dones gitanes, és possible.

- Aconseguir el reconeixement del 8 d'octubre com el Dia Internacional de la Dona Gitana.

Juntes ho podem aconseguir tot.

Khetane shay sa te resas.

Barcelona, 10 d'octubre de 2010

PAPERS

*d'Educació de
Persones Adultes*

*Número 64
Desembre
2010*

26

CRÒNIQUES

Acte d'homenatge amb motiu del centenari del naixement del poeta Miguel Hernández

El passat divendres 17 de desembre, FACEPA va celebrar un acte d'homenatge al poeta Miguel Hernández amb motiu del centenari del seu naixement. L'homenatge va tenir lloc al Centre Cívic Convent de Sant Agustí amb l'assistència d'una seixantena de persones. L'acte va resultar molt emotiu degut a l'estima que la majoria dels participants senten per aquest autor i a la implicació personal de molts participants en el desenvolupament de l'homenatge.

La idea d'organitzar l'homenatge va sorgir de les participants a la Comissió de tertúlies literàries dialògiques. Des de principis de l'any 2010 insistien que havíem d'organitzar una celebració conjunta amb motiu del centenari del naixement d'un dels seus poetes favorits.

Per als que no en tinguin coneixement, les tertúlies dialògiques consisteixen en grups de debat sobre literatura, poesia, art, música o cinema que es reuneixen de forma periòdica. Aquests grups estan formats per adults i contenen amb un dinamitzador que modera el debat. La figura del moderador no ha de destacar per sobre de la de la resta de participants i la seva funció ha de consistir en fer respectar l'ordre d'intervenció i controlar que les aportacions siguin breus, que no es generin conflictes i que tothom intervingui en el debat.

L'homenatge va començar amb una presentació de l'autor, per part de dos participants, on es destacaven les principals qualitats que el definien: autodidacta, honrat, amb una mentalitat oberta, humil i esperançat. A continuació ens varem dividir en dues rotllanes per realitzar una tertúlia poètica dialògica sobre els següents poemes: *El Niño Yuntero*, *Elegía a Ramón Sijé*, *El Esposo Soldado* i *Nanas de la Cebolla*. L'acte es va concloure cantant conjuntament *Aceituneros* i *Vientos del Pueblo*. L'homenatge es va tancar definitivament amb unes breus paraules de la presidenta de FACEPA en les que va destacar la capacitat d'anàlisi i d'expressió que els participants han assolit mitjançant les tertúlies dialògiques i la importància de continuar aprenent al llarg de les nostres vides.

Tal i com ja s'ha mencionat, l'homenatge va resultar molt sentit perquè molts participants es senten representats en la figura del poeta, degut a què era d'origen humil, autodidacta (va haver d'abandonar l'escola de petit), va patir una vida dura i abanderava valors com els de la humilitat i la honradesa. Molts participants destacaven que la seva poesia estava plena de sentiment i que els afectava profundament.

L'emoció que genera l'obra i la vida de Miguel Hernández es podria resumir en que era i continua sent un poeta del poble.

PAPERS
d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

27

Jornades "Los Ayuntamientos y el aprendizaje a lo largo de la vida. La formación de personas adultas en el siglo XXI"

Palència, 8 i 9 de novembre de 2010

Amb els objectius de:

- Conèixer les línies d'actuació que es plantegen, tant a nivell internacional com estatal, en l'aprenentatge al llarg de la vida

- Reflexionar sobre la realitat de la formació de persones adultes des d'una mirada territorial

- Valorar la complementarietat dels sistemes formal, no formal i informal en l'oferta formativa de les persones adultes

- Analitzar les experiències de xarxes que facilitin la coordinació dels recursos existents

- Conèixer bones pràctiques de formació de persones adultes

es van dur a terme a Palència, els dies 8 i 9 de novembre passat, unes jornades, organitzades per la "Federación

española de municipios y provincias".

Hi va haver dues ponències centrals: "La formació bàsica de les persones adultes: imaginari social, aproximació teòrica i organització democràtica" i "Formació de persones adultes. Les xarxes com actuacions d'èxit davant els reptes del segle XXI."

El Ministeri de Educació va presentar el document marc del II Congrés Nacional d'Aprenentatge al Llarg de la Vida que s'havia de celebrar a Madrid poques setmanes després.

Estava prevista també la presentació de diferents experiències de formació permanent com la de la Universitat Popular per a l'Educació i Cultura de Burgos, l'Institut de Formació de l'Ajuntament de Lleida, la CEPA de Pozuelo de Alarcón, l'Escola de Segona Oportunitat de l'Ajuntament de Gijón, la Universitat Popular de Palència, la Universitat Popular de Leganés i la Fundació Social EMAUS.

PAPERS

d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

28

Activitats de l'AEPA: Formació de formadors en Alfabetització

Com és habitual, l'AEPA ha seguit fent diversos cursos i tallers de formació. En volem destacar el realitzat el 8 d'octubre, als locals de l'AEPA, dedicat a la formació de persones que estan coordinant, s'estan preparant o estan interessades en realitzar cursos d'alfabetització per a persones adultes. Hi van participar gairebé una trentena de persones de diverses entitats i esco-

les. Es va tractar tant de les bases de l'aprenentatge adult com de la metodologia concreta dels cursos d'alfabetització, el desenvolupament de les classes i l'organització dels grups.

Com sabeu, l'AEPA està sempre disposada a col·laborar en tasques formatives i d'assessorament amb totes les entitats de formació de persones adultes.

Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna Pere Solà Curial. 1978

L'any 1978, es publicava *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*, escrit per Pere Solà, un llibre que malgrat haver passat més de 30 anys des de la seva edició, continua sent la principal referència per apropar-nos al pedagog català. No és que des de llavors no s'hagin publicat més llibres sobre Ferrer i l'Escola Moderna, però cap no ha estat capaç d'aglutinar amb tant de rigor la seva vida, el context de l'època i la dimensió pedagògica.

La primera biografia que es va escriure sobre Ferrer, va ser obra del pedagog escocès William Archer (1), que als pocs mesos de l'execució de Ferrer es desplaçà a Barcelona mogut per l'admiració que li deparava, disposat a conèixer les circumstàncies de la seva mort i fent un excel·lent treball de camp parlant amb familiars i persones que l'havien conegut. Anys després Sol Ferrer, filla del pedagog català, escriuria una biografia apassionada però amb moltes mancances de rigor històric (2). A l'any 1979 Buenaventura Delgado, catedràtic de la Universitat de Barcelona, escriuria també un llibre sobre Ferrer i Guàrdia (3), que venia a ser una replica al d'en Pere Solà, on emfatitzava les mancances del projecte educatiu de Ferrer, restant-li qualsevol transcendència més enllà del context de l'època i titllant l'Escola Moderna de centre d'adoctrinament polític. L'any 2006, amb motiu del centenari del tancament de l'Escola Moderna, Juan Avilés, catedràtic de la UNED, escriu una nova biografia (4), on destacà més l'apunt purament biogràfic que el pedagògic, però que és una bona aproximació a la seva vida. També amb motiu del centenari de la Setmana Tràgica i la seva mort, Dolors Marín escriuria un llibre (5), que sense fer cap aportació destacada remarca el context de l'època i el relaciona amb altres personatges que van des de Mateo del Morral, el regicida frustrat i bibliotecari de l'Escola Moderna, a Jacint Verdaguer. També l'any 2009 apareixia un llibre de Francisco Bergasa (6), més de caire periodístic i centrat sobre tot en el procés i mort de Ferrer. Caldria destacar també dues obres que encara que no aborden directament el pedagog català, si que en tracten

molts aspectes. Un és el llibre de Joan Connelly sobre la Setmana Tràgica (7), obra que també després de més de 30 anys continua sent la principal referència sobre la revolta barcelonina, i la biografia de Lerroux, d'Alvarez Junco (8), que explica molts elements per entendre la relació entre Ferrer i Lerroux, i el context polític de l'època.

Tornant al llibre de Pere Solà, i després d'aquest breu repàs bibliogràfic, intentarem explicar per què encara podem continuar dient que és avui la millor aproximació que tenim a Ferrer i Guàrdia. Primer de tot perquè és un punt de partida del mateix autor, a partir d'aquest llibre Pere Solà va anar tractant en successius llibres i articles l'abast de la pedagogia racionalista i de l'educació popular a Catalunya, estudiant des de la trajectòria de persones que van estar vinculades a l'Escola Moderna com Puig Elies, Pau Vila, i Albano Rosell, passant pels ateneus, i l'associacionisme, fent a la vegada un exhaustiu treball

documental per recuperar qualsevol rastre d'entitat popular que va existir (9). Respecte el contingut del llibre, contextualitza molt bé Ferrer històricament amb les tensions socials de l'època, tracta els aspectes fonamentals de la seva vida, aprofundeix en el seu pensament pedagògic i les influències rebudes de pedagogs com Paul Robin, Eliseo Reclus, etc, analitza el desenvolupament de l'escola i les publicacions que s'editen, i aborda el procés i la injusta mort de Ferrer. Per últim, l'autor destaca la transcendència i actualitat de Ferrer i Guàrdia, en el context de fa 30 anys i en plena transició, un

moment en què tot era possible i recuperar el pedagog llibertari era establir un llaç amb els corrents emancipadors del passat, per dipositar esperances en el futur en una educació capaç de transformar la societat i fer-la més igualitària. En aquest sentit, Pere Solà remarca aspectes com la racionalitat científica de Ferrer, amb una concepció de ciència a la que accedeixi tothom, l'objectiu d'una pedagogia destinada a la superació de les desigualtats socials i el caràcter públic de l'escola, no estatal, es a dir oberta a la societat.

Per últim assenyalar, que Pere Solà no passa de

Pere Solà no passa de puntetes sobre fets com que Ferrer rebutgés el català a l'escola, o algunes incoherències a l'hora d'estructurar el programa de formació integral en la seva vessant més manual, així com conflictes personals com els que va tenir Ferrer amb Albano Rosell

puntetes sobre fets com que Ferrer rebutgés el català a l'escola, o algunes incoherències a l'hora d'estructurar el programa de formació integral en la seva vessant més manual, així com conflictes personals com els que va tenir Ferrer amb Albano Rosell. Pere Solà és mostrarà crític amb Ferrer en algunes d'aquestes qüestions i, sense jus-

tificar-les, buscarà les raons de Ferrer, que no les considerarà prou transcendents com per entelar la seva obra.

Gregori Siles.
Departament de Teoria i Història de la
Educació de la Universitat de Barcelona.

NOTES

1. Archer, W. (2010). *Vida, proceso y muerte de Francisco Ferrer Guardia*. Barcelona: Tusquets. (v.o. 1911).
2. Ferrer, S. (1980). *Vida y obra de Francisco Ferrer*. Barcelona: Caralt. (v.o. 1948).
3. Delgado, B. (1979). *La Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia*. Barcelona: CEAC.
4. Avilés, J. (2006). *Francisco Ferrer y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*. Madrid: Marcial Pons.
5. Marín, D. (2009). *La Semana Trágica. Barcelona en llamas, la revuelta popular y la Escuela Moderna*. Madrid: La Esfera libros.
6. Bergasa, F. (2009). *¿Quién mató a Ferrer i Guardia?*. Madrid: Aguilar.
7. Connelly, J. (1972). *La Semana Trágica: Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España, 1898-1912*. Barcelona: Ariel.
8. Álvarez, J. (1990). *El emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*. Madrid: Alianza.
9. Destaquem d'en Pere Sola a més de l'obra ressenyada: Solà, P. (1980). *Educació i moviment llibertari a Catalunya : 1901-1939*. Barcelona: Edicions 62. Solà, P. (1978). *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya*. Barcelona: La Magrana. Solà, P. (1996). *L'esclafament de l'associacionisme lliure a Catalunya en temps del general Franco*. Barcelona: Rafael Dalmau. Solà, P. (2004). El honor de los estados y los juicios paralelos en el caso Ferrer Guardia. un cuarto de siglo de historiografía sobre la «Escuela moderna» de Barcelona. *Cuadernos De Historia Contemporánea*, (24), 49-75. Solà, P. (2004).

PAPERS

d'Educació de
Persones Adultes

Número 64
Desembre
2010

30

P A P E R S

Número 64

Desembre 2010

AQUESTA REVISTA ES PUBLICA
QUADRIMESTRALMENT